

van Abdicatie tot Zetelroof

Begrippen uit het staatsrecht
verklaard door Max de Bok

Voorwoord

Voor uw functioneren als rijksambtenaar is het uiteraard nodig dat u verstand van zaken heeft op uw eigen vakgebied. Kennis van en inzicht in de onderlinge verhouding tussen de verschillende staatsinstellingen is daarnaast ook nodig. U werkt als adviseur voor een minister of een staatssecretaris die deel uitmaakt van het kabinet en die te maken heeft met de spelregels van het staatsrecht. Die spelregels hebben betrekking op het contact met andere ministers en staatssecretarissen, met de volksvertegenwoordiging, maar ook met andere bestuurslagen. En er zijn staatsrechtelijke spelregels die direct betrekking hebben op uzelf als ambtenaar. Om die redenen is het van belang dat u op de hoogte bent van deze spelregels. Voor het verkrijgen, op peil houden of verfrissen van die kennis bied ik u daarom met genoegen dit staatsrechtelijk lexicon 'Van Abdicatie tot Zetelroof' aan.

In dit boekje zijn vele begrippen opgenomen die verband houden met het constitutionele bestel. Zij worden kort toegelicht, met name voor de niet-juridisch geschoolde ambtenaren. Het boekje bevat uiteraard geen uitputtende opsomming van alle begrippen die verband houden met het constitutionele bestel, en het pretendeert ook niet wetenschappelijk sluitende definities te geven, maar wel begrijpelijke omschrijvingen van veel gehanteerde begrippen.

Ik hoop dat dit boekje een nuttig hulpmiddel kan zijn bij uw functioneren als rijksambtenaar.

DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES
Mevrouw dr. G. ter Horst.

Verantwoording

De opdracht die ik aannam van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties luidde kort gezegd: vertalen in gewone mensentaal. Daarbij ging het om staatsrechtelijke termen en verwante, veel gebruikte begrippen die relevant zijn in het verkeer tussen regering en parlement.

Het klonk eenvoudiger dan in de praktijk bleek. Wie staatsrechtelijke termen, over de betekenis waarvan elkaar bestrijdende geleerden dikke boeken hebben volgeschreven, eventjes denkt te kunnen vertalen, komt vele valkuilen tegen. Ik hoop ze uiteindelijk allemaal te hebben ontlopen. Als me dat is gelukt dan is dat in belangrijke mate te danken aan mijn begeleider en andere helpers.

Ambtenaren van verscheidene ministeries lazen mee. Mr. Sander Terphuis begeleidde me en was een voortdurende stimulator. Prof. dr. Joop van de Berg las op de van hem bekende kritische wijze het manuscript. Maar niemand anders dan ik is verantwoordelijk voor de keuze van termen en begrippen en de formuleringen.

Bij die keuzes heb ik me steeds laten leiden door vragen als: Waar heeft de lezer wat aan? Volstaat een korte ‘vertaling’ van een term of moet er uitleg bij. Zo is een lijst van rond 300 termen en begrippen tot stand gekomen. Maar eerlijk gezegd zou ik niet op elke vraag naar waarom dit begrip wel en die term niet, antwoord kunnen geven. Werkende weg werd dit mijn keuze. Doe er uw voordeel mee.

Max de Bok

Bij het voorbereiden van de tweede, op onderdelen herziene, druk kreeg ik veel onmisbaar gebleken hulp van mr. drs. C.R. van Strijen.

MdB.

Lijst met termen

Aanbevelingsrecht
Aanwijzingen voor de regelgeving
Aanwijzingsbevoegdheid
Abdicatie
Actief kiesrecht
Additionele artikelen
Afspiegelingscollege
Agentschap
Agentschap van het Ministerie van Financiën
Algemeen Overleg (AO)
Algemeen verbindend voorschrift
Algemene beginselen van behoorlijk bestuur
Algemene maatregel van bestuur (AMvB)
Algemene politieke beschouwingen
Algemene Rekenkamer
Algemene uitkering
Ambtelijk voorportaal
Ambtsbericht
Ambtsinstructie
Amendement
Autonomie
Baten-lastendienst
Beëdiging
Begroting
Begrotingsoverleg
Bekrachtiging
Beschikking
Besluit
Bestuursorgaan
Bevoegd gezag
Bewindspersonenoverleg (BPO)
Bij of krachtens de wet
Blanco Verslag
Blauwe brief
Budgetrecht
Buiten staat verklaring

Burgemeester
Burgerinitiatief
Centraal Planbureau (CPB)
Centrale Overheid
Coalitie
Coalitiefractie
College van burgemeester en wethouders (B en W)
Collegiaal bestuur
Comité van Ministers van de Raad van Europa
Commissaris van de Koningin
Comptabiliteitswet
Considerans
Constituerend beraad
Constitutie
Constitutioneel bestel
Constitutionele monarchie
Contrasegn
Controlefunctie parlement
Decentrale overheden
Decentralisatie
Delegatie
Demissionair kabinet
Derde dinsdag in september
Dijkgraaf
Discretionaire bevoegdheid
Dualisme
Eed
Eerste Kamer
Eerste lezing
Enquêterecht
Erfopvolging
Europarlementariër
Europese aanbesteding
Europees Agentschap
Europese Centrale Bank (ECB)
Europees Comité van de Regio's
Europese Commissie
Europees Economisch en Sociaal Comité (EESC)

Europees Grondrechtenagentschap	Grondwetsherziening
Europees Hof van Justitie	Grootste gemiddelden
Europees Hof voor de Rechten van de Mens	Grootste overschotten
Europese Hoge Vertegenwoordiger	Hamerstuk
Europese Ombudsman	Handelingen
Europees Parlement	Hoge Raad
Europese President	Hoge Colleges van Staat
Europese Raad	Homogeniteitsbeginsel
EU-raad	Hoogheemraadschap
EU-recht	Hoorzitting
Europese Rekenkamer	Immuniteit
Europese Richtlijn	Incompatibiliteit
Europees Sociaal Handvest	Informateur
Europese Unie	Inhuldiging
Europees verdrag Rechten van de Mens	Initiatief wetsvoorstel
Europese Verordening	Inlichtingenrecht en -plicht
Evenredige vertegenwoordiging	Interim-kabinet
Extraparlementair kabinet	Interpellatie
Financieel Jaarverslag rijk (FJR)	Jurisprudentie
Financiële - verhoudingswet	Kabinet
Formateur	Kabinetscrisis
Fractie	Kabinetsformatie
Fractievoorzitter	Kabinetsstandpunt
Gedeputeerde	Kabinet der Koningin
Gedeputeerde Staten (GS)	Kabinet van de minister-president
Geheimhoudingsplicht	kamercommissies
Geloofsbriefen	kamerlid
Gemeenschappelijke regelingen	Kiesdeler
Gemeente	Kiesdrempel
Gemeentebestuur	Kiesraad
Gemeentefonds	Kiesrecht
Gemeenteraad	Kiesstelsel
Geschillen van bestuur	Klassieke grondrechten
Getrapte verkiezingen	Koning
Gevolmachtigd minister	Koninklijk besluit (KB)
Gewoonterecht	Koninklijke boodschap
Griffie	Koninklijk Huis
Griffier	Koninklijke familie
Grondrechten	Koninkrijk der Nederlanden
Grondwet	Koninkrijksregering
	Kroon

Kroonbenoeming
Kroonprins
Krijgsmacht
Landsadvocaat
Legaliteitsbeginsel
Legitimiteit
Lijstverbinding
Machtenscheiding
Macro Economische Verkenningen (MEV)
Mandaat
Medebewind
Meerderheidskabinet
Memorie van antwoord
Memorie van toelichting
Miljoenennota
Minderheidskabinet
Minister
Minister ad interim
Minister-president
Minister van Staat
Minister zonder portefeuille
Ministeriële commissie
Ministeriële regeling
Ministeriële verantwoordelijkheid
Ministerraad
Mondeling overleg
Monisme
Motie
Motie van afkeuring
Motie van wantrouwen
Nader rapport
Najaarsnota
Nationale Ombudsman
Noord-Atlantische verdragsorganisatie (NAVO)
Nota naar aanleiding van het verslag
Nota-overleg
Nota van toelichting
Nota van wijziging

Novelle
Onderraad
Ongeschreven (staats)recht
Onschendbaarheid
Ontbindingsrecht
Openbaar Ministerie (OM)
Organiek(e)wet, -besluit, -regeling
Overgangskabinet
Overgangsrecht
Parlement
Parlementair jaar
Parlementair kabinet
Parlementair onderzoek
Parlementaire enquête
Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa
Passief kiesrecht
PBO-organen
Persoonlijk feit
Petitierecht
Plenaire vergadering
Portefeuille
Prejudiciële beslissing
Premier
Presidium
Prinsjesdag
Programmaminister
Provinciale Staten
Provincie
Provinciebestuur
Provinciefonds
Quorum
Raad van Europa
Raad van State
Raad voor de Rechtspraak
Raming
Ratificatie
Rechterlijke macht
Rechtspersoon met een wettelijke taak (RWT)

Rechtsstaat	Uitzonderingstoestand
Referendum	Vaste colleges van advies
Regeerakkoord	Verantwoordingsdag
Regentschap	Verdeelmaatstaf
Regering	Verdrag
Regeringsverklaring	Verdrag van Rome
Reglement van Orde	Verenigde Naties (VN)
Restzetel	Verenigde vergadering
Rompkabinet	Vernietigingsbesluit
Rijksbegroting	Verordening
Rijksministerraad	Verschoninggrond
Rijkswet	Verslag
Scheiding kerk en staat	Verslag Algemeen Overleg
Senaat	Vertrouwensregel
Senator	Volkenrechtelijke organisatie
Seniorenconvent	Voordracht
Sociale grondrechten	Voorjaarsnota
Sociaal Economische Raad (SER)	Voorkeurstem
Splitsing wetsvoorstel	Voorlopig verslag
Spoeddebat	Voorstel van orde
Staatsblad	Vragenuurtje
Staatscommissie	Waterschap
Staatscourant	Wetenschappelijke Raad voor het
Staatshoofd	Regeringsbeleid (WRR)
Staatsraad	Wet in formele zin
Staatssecretaris	Wet in materiële zin
Staten-Generaal	Wetgevingshiërarchie
Statuut voor het Koninkrijk	Wetgevingsoverleg
Stemmingen	Wetgevingsrapport
Subamendement	Wetgevingstoets
Suppletoire Begroting	Wetgevingstraject
Toestemmingswet	Wethouder
Traktatenblad	Wobverzoek
Trias politica	Zelfstandig bestuursorgaan (ZBO)
Troonopvolger	Zetel
Troonrede	Zetelroof
Tweede Kamer	Zittingsduur
Tweede lezing	
Tweeminutendebat	

Aanbevelingsrecht

Provinciale Staten en gemeenteraad hebben het recht aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties kandidaten aan te bevelen voor (her) benoeming tot *Commissaris van de Koningin* of *burgemeester*. Het recht kan ook gebruikt worden om aan te dringen op ontslag van de functionaris.

Aanwijzingen voor de regelgeving

Bindende voorschriften voor het voorbereiden, het inrichten en het formuleren van wetsvoorstellen en andere regelingen.

Aanwijzingsbevoegdheid

Bevoegdheid van *minister, staatssecretaris, burgemeester, Commissaris van de Koningin, Gedeputeerde Staten (GS)* en *college van burgemeester en wethouders (B&W)* opdracht te geven aan een lager bestuurlijk college en/of een uitvoerende instantie om maatregelen te nemen.

Abdicatie

Afstand doen van het koningschap. Het *staatshoofd* legt definitief zijn functie neer.

Trouwt de *Koning* zonder toestemming van de *Staten-Generaal* dan doet hij daardoor afstand.

Actief kiesrecht

Het recht om volksvertegenwoordigers te kiezen.

(zie ook: *passief kiesrecht*, *kiesrecht*)

Additionele artikelen

Aan de *Grondwet* toegevoegde artikelen die tijdelijk van kracht blijven om de gevolgen van bij een herziening van de *Grondwet* aangebrachte wijzigingen te regelen.

Een additioneel artikel kan inhouden dat nieuwe grondwetsbepalingen pas van kracht worden nadat zij verwerkt zijn in, nieuwe of gewijzigde, wetten of uitvoeringsregelingen. Ook kan in een additioneel artikel worden bepaald dat vervallen grondwets-artikelen hun rechtskracht behouden totdat de werking van vervallen grondwetsartikelen van kracht blijft totdat bestaande wetten of regelingen zijn ingetrokken of gewijzigd.

Afspiegelingscollege

(zie *college van burgemeester en wethouders, Gedeputeerde Staten, coalitie*)

Agentschap

Onderdeel van een ministerie met eigen financiële administratie. De minister is volledig verantwoordelijk voor het doen en laten van het agentschap. Het budgetrecht van het *parlement* geldt ook voor agentschappen.

(zie ook: *baten-lastendienst*)

Agentschap van het Ministerie van Financiën

Oog en oor van de minister van Financiën op de financiële markten. Bereidt het financieringsbeleid voor en vertegenwoordigt de staat bij het afsluiten van financiële transacties, zoals bij voorbeeld het aangaan van leningen.

Algemeen Overleg (AO)

Debat van een commissie uit de *Tweede Kamer* met een *minister* en/of *staatssecretaris* over een specifiek punt van beleid. Vaak over actuele zaken. Van het overleg wordt een kort verslag gemaakt dat op de agenda van de *kamer* komt als een of meer kamerleden *moties* naar aanleiding van het overleg willen indienen. Dat verslag noemt men Verslag Algemeen Overleg, VAO. (zie ook: *begrotingsoverleg, mondeling overleg, nota-overleg, tweeminutendebat, wetgevingsoverleg*)

Algemeen verbindend voorschrift

Verplichting uit wetten of andere regelingen die in beginsel voor iedereen geldt.

Algemene wet bestuursrecht

Gedragsregels voor de overheid in de omgang met burgers. De overheid moet zorgvuldig zijn, haar besluiten goed motiveren, rechtsregels juist en consequent toepassen, zorgen dat de burger op haar kan vertrouwen, haar macht niet misbruiken. Veel beginselen zijn vastgelegd in de Algemene wet bestuursrecht (Awb).

Algemene maatregel van bestuur (AMvB)

Uitwerking van bepalingen uit een wet. Voordat de *ministerraad* besluit tot een AMvB moet de *Raad van State* advies hebben uitgebracht. Een AMvB wordt vastgesteld bij *Koninklijk besluit (KB)*. Een ontwerp-AMvB wordt niet aan de kamers voorgelegd, tenzij de wet dat voorschrijft. In dat geval is er sprake van een zogenoemde voorhangprocedure. Soms steunt een AMvB niet op een wettelijke bepaling. We spreken dan van een zelfstandige AMvB.

Algemene politieke beschouwingen

Jaarlijks debat van de *Tweede Kamer* met de *regering* over het op *prinsjesdag* uiteengezette beleid in de *miljoenennota*, *begroting* en *troonrede*. Het debat wordt gevoerd door de *fractievoorzitters* en de *minister-president*.

Algemene Rekenkamer

De Algemene Rekenkamer, een *Hoog College van Staat*. Ze controleert alle ministeries op rechtmatigheid en doelmatigheid. Bij **rechtmatigheid** gaat het om de vraag of het binnengekomen geld volgens de regels is geïnd en het uitgegeven geld is besteed aan de doelen waarvoor het in de begroting was bestemd. Het onderzoek naar **doelmatigheid** gaat over de vraag of het beleid volgens plan wordt uitgevoerd en de doelen van het beleid worden gerealiseerd. Hetzelfde doet de Rekenkamer bij instellingen die niet tot de overheid behoren maar wel met gemeenschaps-geld wettelijke taken uitvoeren, zoals *Rechtspersonen met een wettelijke taak* (RWT's) en *Zelfstandige Bestuursorganen* (ZBO's).

De Rekenkamer bepaalt, binnen de grenzen van *Grondwet* en *Comptabiliteitswet*, zelf wat en hoe zij onderzoekt. *Kabinet* noch *parlement* heeft daar invloed op.

Algemene uitkering

Het bedrag dat jaarlijks uit de begrotingen van het *provinciefonds* en het *gemeentefonds* beschikbaar is voor uitkeringen aan *provincies* en *gemeenten*. Daarnaast is er ook nog begrotingsgeld voor specifieke uitkeringen. Bij de verdeling van de algemene uitkering over de provincies en de gemeenten worden *verdeelmaatstaven* gehanteerd (bijv. oppervlakte, aantal inwoners).

Ambtelijk voorportaal

Commissie van ambtenaren uit verscheidene ministeries die besluitvorming door de ministers in de *ministerraad* voorbereidt.

Ambtsbericht

Rapportage over gebeurtenissen, omstandigheden of personen, die van belang kan zijn voor het voeren van beleid, het toelichten daarvan of het afleggen van verantwoording over gevoerd beleid. De meeste rapportages worden door ministers aan gemeenten gevraagd. (Meest bekend is het begrip ambtsbericht uit de praktijk van het asielbeleid. Het ministerie van Buitenlandse Zaken beschrijft in een ambtsbericht ten dienste van de bewindspersoon belast met het vreemdelingenbeleid, de politieke toestand en de situatie op het gebied van veiligheid en mensenrechten in een bepaald land.) Er kan ook sprake

Ambtsinstructie

zijn van een **individueel ambtsbericht**. Dat gaat over één persoon. Dat kan aan de orde zijn bij de Immigratie en Naturalisatie Dienst (IND) of bij de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD).

Voorschriften voor het uitoefenen van een ambt. Een minister kan, als hoofd van het ministerie, een ambtsinstructie geven aan zijn ambtenaren. De *Commissaris van de Koningin* heeft zich bij het uitoefenen van rijkstaken te houden aan de hem door de regering opgelegde ambtsinstructie.

Amendement

Voorstel uit de *Tweede Kamer* tot wijziging van een *wetsvoorstel*. Elk *kamerlid* kan amendementen indienen. Om tot wijziging van het wetsvoorstel te leiden, moet eerst het amendement en vervolgens het door het amendement gewijzigde artikel de steun van een kamermeerderheid krijgen.

De verdediger van het wetsvoorstel heeft, nadat de wijziging is aangenomen, twee mogelijkheden: de wijziging aanvaarden of het gewijzigde wetsvoorstel intrekken.

Autonomie

Het zelfstandig, zonder inmenging van de rijksoverheid, besturen van *provincies en gemeenten*.
(*zie ook: medebewind*)

Baten-lastendienst

Andere benaming voor *agentschap*. De naam duidt op het begrotingstelsel dat bij agentschappen gebruikelijk is. Ook *gemeenten* gebruiken dit stelsel. Een baten- en lastendienst werkt met eigen vermogen, kan lenen en sparen. Produkten en diensten worden geleverd nadat met de opdrachtgever afspraken zijn gemaakt over kwaliteit en prijs. De *ministeriële verantwoordelijkheid* geldt onverkort.

Voorbeelden van baten-lasten-diensten: het KNMI, het Korps landelijke politiediensten, de Dienst Justitiële Inrichtingen.

Beëdiging

Bij het begin van het uitoefenen van politieke en bestuurlijke functies moeten ambtsdragers een bij de wet voorgeschreven tekst uitspreken: *eed*, *belofte*, *verklaring*. De Grondwet schrijft voor dat de *Koning* 'zweert of belooft trouw aan de Grondwet en een getrouwe vervulling van zijn ambt'. Bewindspersonen en leden van de beide kamers, de *Commissaris van de Koningin*, *gedeputeerden* en leden van *Provinciale Staten*, *burgemeester*, *wethouders* en leden van de *gemeenteraad* leggen de zogenaamde zuiveringseed af. Die houdt in dat zij plechtig verklaren niemand iets te hebben gegeven of beloofd om de functie te krijgen en dat zij geen giften of beloften van derden zullen aannemen. Inhoudelijk is er

Begroting

tussen een eed en een verklaring geen verschil. Bij het afleggen van een eed wordt, anders dan bij de verklaring, God als getuige aangeropen (“Zo waarlijk helpe mij God almachtig”). Voor beide geldt wat in het gewone spraakgebruik heet: op m’n erewoord. Ook ambtenaren worden bij de aanvang van hun functie beëdigd.

Overzicht van geraamde inkomsten en uitgaven voor een begrotingsjaar of een reeks van jaren (meerjarenbegroting).
(zie ook: *miljoenennota* en *rijksbegroting*)

Begrotingsoverleg

Overleg van Tweede-Kamercommissies met *minister/staatssecretaris* over ingediende *begroting*. Van het overleg wordt een stenografisch verslag gemaakt. Tijdens het overleg kunnen *moties* worden ingediend, die in een *plenaire vergadering* in stemming komen.

(zie ook: *algemeen overleg*, *mondeling overlet*, *nota-overleg*, *wetgevingsoverleg*)

Bekrachtiging

Een door de beide *kamers* aangenomen *wetsvoorstel* moet door de *regering* (staatshoofd en minister of staatssecretaris) met handtekeningen bekrachtigd en in het Staatsblad bekend gemaakt worden voordat het als wet in werking kan treden. De opdracht tot bekendmaking wordt bij *Koninklijk besluit* door het staatshoofd gegeven aan de minister van Justitie.

Beschikking

Een beschikking geldt niet voor iedereen maar richt zich op een of meer burgers of groepen van burgers, vaak met naam en toenaam genoemd (bijv. bouwvergunning, subsidieverlening).

Besluit

Schriftelijke beslissing van een *bestuursorgaan* dat wettelijk bevoegd is tot het nemen van besluiten. Een besluit leidt tot een wijziging in rechten en plichten van burgers. *(zie ook: Koninklijk besluit)*

Bestuursorgaan

Onderdeel van een bij wet ingestelde organisatie, zoals de *Staat*, de *provincies*, de *gemeenten* en de *waterschappen*. Ook: een persoon die met openbaar gezag is bekleed, zoals een belasting-inspecteur of een officier van Justitie. Zij voeren overheidstaken uit en nemen besluiten op basis waarvan rechten of plichten voor de burger kunnen ontstaan. *(zie ook: bevoegd gezag)*

Bevoegd gezag

(Overheids-)orgaan of functionaris met controlerende en/of handhavende functie, bevoegd tot het nemen van besluiten. Het rijk, de provincie, de gemeente en het waterschap behoren tot het bevoegde gezag, maar bijv. ook het schoolbestuur.

Bewindspersonenoverleg (BPO)

(Wekelijks) overleg tussen *ministers* en *staatssecretarissen* van één regeringspartij en de *fractievoorzitters* van die partij in het *parlement*. Ook de partijvoorzitter neemt regelmatig deel. Het BPO wordt meestal gehouden op de avond voor de wekelijkse vergadering van de *ministerraad*.

Bij of krachtens de wet

Bij de wet: opdracht aan of bevoegdheid van *regering* en *Staten-Generaal* om uitsluitend bij wet voorschriften te geven. Voorbeeld: in artikel 7 van de Grondwet wordt de vrijheid van meningsuiting geregeld. Er staat in dat artikel ook dat de wet het geven van vertoningen voor jongeren onder de zestien jaar kan regelen. Dat is: bij de wet. En het maken van wetten is bij uitsluiting van anderen de taak van de formele wetgever: regering en Staten-Generaal.

Krachtens de wet: bevoegdheid tot regelgeving die overgedragen kan worden aan lagere regelgevers dan de *formele wetgever* (bijv. de *regering*, een *minister*, *decentrale overheden*) Voorbeeld: Artikel 19, lid 3 van de *Grondwet* bevat de keuzevrijheid voor arbeid. Hierop kunnen uitzonderingen worden gemaakt in de wet of in lagere regelingen. In dat laatste geval is dat een bevoegdheid krachtens de wet. (zie ook: *delegatie*)

Blanco verslag

Als de *Tweede Kamer* geen opmerkingen heeft over en geen wijzigingen wil aanbrengen in een *wetsvoorstel* brengt zij een blanco verslag uit. Het wetsvoorstel kan dan als *hamerstuk* in de *plenaire vergadering* worden afgehandeld. Ook de *Eerste Kamer* kan een wetsvoorstel als hamerstuk afdoen. *(zie ook: wetgevingstraject)*

Blauwe brief

Vertrouwelijke en persoonlijke correspondentie tussen bewinds- personen. Vertrouwelijkheid is hét kenmerk van een blauwe brief. Veelal gaat een blauwe brief over moeilijke politieke problemen, over zaken die de schrijver ter ore zijn gekomen, over opvattingen die leven bij coalitiepartners of ter vastlegging van afspraken.

Budgetrecht

Recht van *Eerste* en *Tweede Kamer* tot goedkeuring of verwerping van begrotingswetten. De *Tweede Kamer* heeft bovendien het recht veranderingen aan te brengen in begrotingswetten. *(zie ook: amendement)*

Buiten staat verklaring

Verklaring van de *Staten-Generaal* dat de *Koning* niet in staat is het koninklijk gezag uit te oefenen. De verklaring moet tot stand komen op voorstel van de *ministerraad*. De *Raad van State* brengt

Burgemeester

over het voorstel advies uit.

(zie ook: regentschap)

Voorzitter van *de gemeenteraad* en van het *college van burgemeester en wethouders*.

Niet het hoofd van de *gemeente*, dat is de raad. Vertegenwoordiger van de

gemeente naar buiten en bijv. in

rechtszaken. Als voorzitter van het

college van B&W bevordert hij de

eenheid van beleid. Hij heeft in het

college stemrecht en een doorslag-

gevende stem bij het staken van de

stemmen voorzover de stemming niet

gaat over personen. Als voorzitter van

de gemeenteraad is hij geen lid van de

raad en heeft hij geen stemrecht.

Heeft eigen bevoegdheden op het

terrein van de openbare orde en

veiligheid. Heeft in dat kader

bestuurlijke zeggenschap over politie,

brandweer en andere operationele

diensten. Kan noodbevelen of

-verordeningen uitvaardigen.

Vaak zijn burgemeesters van grote

steden korpsbeheerder van de

regionale politie.

De burgemeester wordt benoemd

voor een termijn van zes jaar door *de*

Kroon op *voordracht* van de minister van

Binnenlandse Zaken, die slechts in

uitzonderlijke omstandigheden kan

afwijken van de aanbeveling van de

gemeenteraad. Herbenoeming is

mogelijk. De burgemeester kan in

functie blijven tot hij zeventig jaar

wordt.

Burgerinitiatief

Mogelijkheid om als Nederlander, ouder dan 18 jaar, met de steun van minimaal 40.000 andere Nederlanders van 18 jaar en ouder, de *Tweede Kamer* te verplichten een voorstel te bespreken en er een standpunt over in te nemen. Het voorstel mag niet gaan over of in strijd zijn met de *Grondwet*, niet handelen over belastingen of begrotingswetten en niet strijdig zijn met de goede zeden. Het moet gaan over een onderwerp waarover de kamer bevoegd is te beslissen en waarover de kamer in de afgelopen twee jaar geen besluit heeft genomen. Ook *gemeenten* en *provincies* kennen het burgerinitiatief. De voorschriften verschillen per gemeente en provincie en zijn te vinden in gemeentelijke en provinciale verordeningen.

Centraal Planbureau (CPB)

Wetenschappelijk instituut dat werkt onder de verantwoordelijkheid van de minister van Economische Zaken. Het maakt onafhankelijk economische beleidsanalyses. Werkt voor het kabinet, ministeries, het parlement, individuele kamerleden, kamerfracties, politieke partijen, de Sociaal Economische Raad (SER), organisaties van werkgevers en werknemers. Rekent bijv. verkiezingsprogramma's of tegenbegrotingen door op hun financieel- economische effecten. (zie ook: *Macro Economische Verkenningen*)

Centrale Overheid

Andere benaming voor de *rijksoverheid*, om onderscheid te maken met het begrip *decentrale (lagere) overheden*, zoals provincies en gemeenten.

Coalitie

Verzamelnaam van in een kabinet vertegenwoordigde politieke partijen. (*coalitiefracties*). De term kan op gemeentelijk en provinciaal vlak ook worden gebruikt.

Coalitiefractie

Fractie in de Tweede Kamer die zich door het *regeerakkoord* gebonden weet aan het kabinet, waarin partijgenoten zitting hebben. Voor fracties in de Eerste Kamer kan deze benaming ook worden gebruikt, maar zij hebben niet diezelfde programmatische binding aan het kabinet als hun geestverwante

College van Burgemeester en Wethouders (B&W)

fractie in de Tweede Kamer. Ook wel *regeringsfractie* genoemd.

Dagelijks bestuur van de *gemeente* belast met beleidsvoorbereidende en uitvoerende bevoegdheden. Vaak is het college van B&W een zogenoemd afspiegelingscollege. Dat wil zeggen dat vrijwel alle fracties in de raad met wethouders vertegenwoordigd zijn in het college. In de praktijk is het college een meerderheidscollege - de meerderheid in de raad levert de wethouders - en een programma-college - het college is gevormd op basis van een programma. De *burgemeester* en de *wethouders* zijn geen lid van de gemeenteraad.

Collegiaal bestuur

Een bestuurscollege (*burgemeester en wethouders, Gedeputeerde Staten*), dat meestal werkt op basis van een gezamenlijk programma en waarvan de leden gezamenlijk en elk afzonderlijk verantwoordelijk zijn voor het gevoerde beleid. Een *kabinet*, hoewel als regel regerend op basis van een programma, is geen collegiaal bestuur omdat voor elke *minister* de individuele *ministeriële verantwoordelijkheid* geldt.

Comité van Ministers van de Raad van Europa

Hoogste politiek orgaan van de *Raad van Europa*. Het comité bepaalt in het jaarlijkse activiteitenplan de koers van de raad, het neemt initiatieven tot het sluiten van verdragen tussen de lidstaten en het ziet toe op naleving door de lidstaten van uitspraken door het *Europese Hof voor de Rechten van de Mens*. Lid van het comité zijn de ministers van Buitenlandse Zaken van de lidstaten. Het comité komt minimaal tweemaal per jaar bijeen. Namens de leden wordt het grootste deel van het werk gedaan door de permanente vertegenwoordigers van de lidstaten in Straatsburg.
(zie ook: parlementaire vergadering van de Raad van Europa)

Commissaris van de Koningin

Voorzitter van de *Provinciale Staten* en lid/voorzitter van *Gedeputeerde Staten*. Niet het hoofd van de provincie; dat zijn Provinciale Staten. Als lid/voorzitter van Gedeputeerde Staten heeft de commissaris stemrecht met doorslaggevende stem wanneer de stemmen staken, tenzij de stemming gaat over personen. Heeft tot taak de eenheid van beleid van GS te bevorderen. Voorzitter maar geen lid van Provinciale Staten. Vertegenwoordiger van provinciale belangen bij de centrale overheid. Daarnaast vervult hij eigen taken, hem

Comptabiliteitswet

bij instructie door de *regering* en bij wet opgedragen. De commissaris wordt voor een periode van zes jaar benoemd door de *Kroon* op voordracht van de minister van Binnenlandse Zaken, die slechts in uitzonderlijke omstandigheden mag afwijken van de aanbeveling van Provinciale Staten. Herbenoeming is mogelijk. De commissaris kan tot zijn zeventigste jaar in functie blijven.

Wet die de financiële bedrijfsvoering van het Rijk regelt. Geeft voorschriften over de opstelling van de *rijksbegroting*, het *Financiële Jaarverslag Rijk*, de interne en externe controle, de coördinerende en toezichhoudende rol van de minister van Financiën, de bevoegdheden van de *Algemene Rekenkamer*.

Considerans

Korte motivering van het waarom van een *wet*. Staat in de aanhef van een wet. Ook wel beweegredenen genoemd. Voor de aanhef van een *wet*, een *algemene maatregel van bestuur* of een ander *Koninklijk besluit* bestaan vaste formules. (Wij Beatrix, bij de gratie Gods...) De considerans begint met: Alzo Wij in overweging genomen hebben dat.

Constituerend beraad

Voorafgaand aan de beëdiging van een nieuw *kabinet* wordt een vergadering gehouden van de kandidaat-ministers. Tijdens dat beraad - ook wel de oprichtingsvergadering genoemd - worden praktische zaken geregeld als de vervangingsregeling, de exacte taakverdeling, de instelling en samenstelling van *onderraden* en van *ministeriële commissies*. Het beraad staat als regel onder leiding van de *formateur*, beoogd *minister-president*.

Constitutie

Het geheel van geschreven en ongeschreven regels dat de bestuurlijke organisatie van het land vorm en inhoud geeft. De *Grondwet* is binnen de constitutie het basisdocument en wordt daarom in het spraakgebruik wel zelf de Constitutie genoemd.

Constitutioneel bestel

De staatsinrichting van Nederland.

Constitutionele monarchie

In een monarchie is de vorst het hoofd van de *staat* (monarch=alleenheerser). In een constitutionele monarchie is de macht van de *Koning* geregeld en beperkt door de *Grondwet* en daaruit voortvloeiende wetten. In een constitutionele monarchie als Nederland zijn de *ministers* verantwoordelijk en is de *Koning* onschendbaar.

(zie ook: *ministeriële verantwoordelijkheid, onschendbaarheid*)

Contraseign

Een wet of Koninklijk besluit moet altijd door de *Koning* en een *minister* of *staatssecretaris* ondertekend worden. De ondertekening door de bewindspersoon heet het contraseign. Hierdoor wordt bekrachtigd dat de minister (staatssecretaris) en niet de Koning verantwoordelijk is.

Controlefunctie parlement

Het controleren van de *regering* en het door haar gevoerde beleid behoort tot de basistaken van het *parlement*. Met de controlefunctie hangen samen rechten van de kamers als het informatierecht, het *enquête*recht en het *budgetrecht*.

Decentrale overheden

Niet tot rijksoverheid (*centrale overheid*) behorende besturen, ook wel lagere overheden of medeoverheden genoemd: *gemeentebestuur*, *provinciebestuur*, *bestuur waterschap*.

Decentralisatie

Het overhevelen van taken, bevoegdheden, verantwoordelijkheid en financiële middelen van het Rijk (*centrale overheid*) naar *provincies* en *gemeenten* (decentrale overheden).

Delegatie

1. Het door de *wetgever* overdragen van regelgevende en/of uitvoerende bevoegdheden aan lagere organen. De wetgever mag alleen overdragen als in een bepaling in de *Grondwet* gebruikt wordt een vorm van het werkwoord regelen, de zelfstandige naamwoorden regels en regelgeving of de term *bij of krachtens de wet*. Anders dan bij het geven van een *mandaat* gaat bij delegatie ook de verantwoordelijkheid voor de inhoud van het besluit over op de gedelegeerde. In deze zin is delegatie dus volmacht.
2. Persoon of groep van personen die in opdracht van een organisatie taken uitvoert, bijv. onderhandelen, vertegenwoordigen. De regering of de kamer kan zich bijv. bij de jaarlijkse algemene vergadering van de Verenigde Naties laten vertegenwoordigen door een delegatie.

Demissionair kabinet

Kabinet dat zijn ontslag heeft aangeboden aan de Koning en dat tot het aantreden van een nieuw kabinet de lopende zaken - beleid dat al in uitvoering is, besluiten in het belang van het land - blijft behartigen. Zaken die omstrede(n) (controversieel) zijn, worden niet behandeld. Over de vraag welke zaken dat zijn, beslist de Tweede Kamer. Ook de Eerste Kamer kan zaken controversieel verklaren. Een kabinet wordt altijd demissionair op de dag voorafgaand aan de verkiezingen voor de Tweede Kamer. Een kabinet dat demissionair geworden is nadat het zijn ontslag heeft aangeboden (bijvoorbeeld omdat het gevallen is) heeft vaak de vorm van een interim- of rompkabinet.

Overigens kan ook een minister, staatssecretaris, gedeputeerde of wethouder demissionair zijn.

(zie ook: interim-kabinet)

Derde dinsdag in september

Dag waarop volgens de Grondwet de Koning in de verenigde vergadering van de Eerste en de Tweede Kamer het beleid van de regering uiteenzet. Meestal Prinsjesdag genoemd. Bij wet kan voor een andere dag worden gekozen. De Comptabiliteitswet bepaalt dat op die dag de rijksbegroting voor het volgende jaar aan de Tweede Kamer wordt aangeboden.

Dijkgraaf

Voorzitter van een *waterschap* of *hoogheemraadschap*. Is lid en voorzitter van zowel het algemeen als het dagelijks bestuur.

Discretionaire bevoegdheid

Mogelijkheid voor *ministers* en *staatssecretarissen* om naar eigen inzicht te handelen in zaken waarin wetten en regels niet nauwkeurig en gedetailleerd voorschrijven hoe te handelen. De rechter kan de uitoefening van deze beleidsvrijheid toetsen aan de *beginselen van behoorlijk bestuur*. Ook op het vlak van provincies en gemeenten bestaat deze bevoegdheid.

Dualisme

1. Parlementair stelsel waarin bevoegdheden, taken en functies van het bestuur en de volksvertegenwoordiging gespreid zijn. Beide zijn aan elkaar nevenschikt. In het Nederlandse bestuursstelsel is sprake van een gematigd dual stelsel. Zuiver dualistisch is de bepaling dat *ministers* en *staatssecretarissen* geen lid mogen zijn van de volksvertegenwoordiging die hen controleert. Eveneens dualistisch is de bepaling dat wetgevende bevoegdheid op nationaal niveau een gezamenlijke taak is van bestuur en volksvertegenwoordiging. Ook de bevoegdheid van de *regering* om de volksvertegenwoordiging te ontbinden in geval van conflict is een dualistisch element.

De politieke praktijk is minder dualistisch. *Kabinetten* voeren beleid op basis van tussen *fracties* uit de *Tweede Kamer* gesloten *regeerakkoorden*; ministers hebben zitting in het kabinet met toestemming van geestverwante fracties; er is nauw overleg tussen ministers en regeringsfracties over het te voeren beleid.

2. Ook waar het gaat om de werking van internationale verdragen wordt de term dualisme gebruikt. Daar wordt onder verstaan dat bepalingen van een internationaal verdrag eerst in nationaal recht moeten worden omgezet voordat ze bindend zijn voor bestuursorganen, organen van *vertegenwoordigende lichamen* en burgers. Nederland huldigt in dit verband het *monisme*.

(zie ook: *machtenscheiding, monisme, trias politica*)

Eed

(zie: *beëdiging*)

Eerste Kamer

De Eerste Kamer - in de wandeling ook wel *Senaat* genoemd - vormt met de *Tweede Kamer* de parlementaire volksvertegenwoordiging, de *Staten-Generaal*. Zij telt 75 leden. Zij wordt, als regel elke vier jaar, gekozen door de *Provinciale Staten* (*getrapte verkiezingen*). De leden zijn geen beroepspolitici; velen hebben nog een baan of functie in het maatschappelijke leven, anderen zijn oud-beroepspolitici. De Eerste Kamer beoordeelt alle door de Tweede Kamer aangenomen wetsvoorstellen, maar heeft - anders dan de Tweede Kamer - niet het recht om veranderingen aan te brengen. Zij kan slechts goedkeuren of verwerpen. *Wetsvoorstel* in de Eerste Kamer richt zich vooral op vragen van kwaliteit, doelmatigheid, handhaafbaarheid. Vanwege deze taak wordt de Eerste Kamer ook wel de *Chambre de Réflexion* of kamer van Heroverweging genoemd.

(zie ook: *novelle*)

Eerste lezing

Term uit de voorgeschreven procedure tot wijziging van de *Grondwet*. Nadat de *Tweede Kamer* en de *Eerste Kamer* wetsvoorstellen tot herziening van de *Grondwet* met gewone meerderheid (de helft plus één) hebben goedgekeurd

Enquêterecht

- de eerste lezing - wordt de Tweede Kamer ontbonden. Na verkiezing van een nieuwe Tweede Kamer behandelen beide kamers de wetsvoorstellen opnieuw - de *tweede lezing*.
(*zie ook: herziening Grondwet, ontbindingsrecht*)

Erfopvolging

Recht van de *Eerste Kamer*, de *Tweede Kamer* en de beide kamers samen (*verenigde vergadering*) om onderzoek te doen naar de gang van zaken bij gebeurtenissen (bijv. rampen), de wijze waarop beleid tot stand kwam, beleid werd of wordt gevoerd en de verantwoordelijkheid daarvoor. Ook *gemeenteraden* en *Provinciale Staten* hebben het recht van enquête.
(*zie ook: parlementaire enquête, parlementair onderzoek*)

Europarlementariër

Bepaling in de *Grondwet* dat het koningschap bij afstand of overlijden automatisch en onmiddellijk overgaat op wettige nakomelingen. Het koningschap gaat over op de oudste zoon of dochter van de regerende vorst. Zijn er geen kinderen dan volgt het oudste familielid, tot in de derde graad van bloedverwantschap, op.
(*zie ook: Koninklijk Huis, kroonprins*)

Lid van het *Europees Parlement*.

Europees Economisch en Sociaal Comité (EESC)

Adviesorgaan van werkgevers-organisaties, vakbonden en andere belangengroeperingen (onderwijs, milieu, consumenten) binnen de *Europese Unie*. Brengt gevraagd en ongevraagd advies uit aan de Raad van de Europese Unie, *Europese Commissie* en *Europees Parlement* op terreinen als de interne markt, milieu, regionale ontwikkeling, sociaal beleid, ontwikkelingssamenwerking. Nederland heeft elf vertegenwoordigers in het EESC.

Europese aanbesteding

Opdrachten van overheden binnen de *Europese Unie* voor werken (bijv. wegeaanleg, bruggenbouw), leveringen (bijv. voertuigen, medische apparatuur) en diensten (bijv. communicatie, opleidingen en trainingen) moeten binnen de unie openbaar worden aanbesteed. De verplichting geldt voor de centrale, regionale en lokale overheden, voor *waterschappen*, universiteiten en ZBO's.

Europees Agentschap

De *Europese Unie* kent een groot aantal werkverbanden die binnen de normen van het Europese recht zelfstandig taken uitvoeren. Twee agentschappen zijn in Den Haag gevestigd: Eurojust - samenwerking op het terrein van

Europese Centrale Bank (ECB)

justitie; Europol - samenwerking op het terrein van politie.

Sinds 1998 in Frankfurt am Main gevestigde gezamenlijke monetaire autoriteit van de lidstaten van de Europese Unie die de euro als gezamenlijke munt hebben ingevoerd. De centrale banken van de Eurolanden, zoals de Nederlandsche Bank, hebben een groot deel van hun bevoegdheden overgedragen aan de ECB.

Europees comité van de Regio's

Adviesorgaan van lokale en regionale vertegenwoordigers binnen de *Europese Unie*. De Raad van de Europese Unie, de *Europese Commissie* en het *Europees Parlement* zijn verplicht het comité advies te vragen over Europees beleid dat rechtstreeks betrekking heeft op verantwoordelijkheden van regionale en/of lokale overheden. Daarbij kan het bijv. gaan om sociaal en economisch beleid, vervoer, volksgezondheid, milieu. Het comité kan ook op eigen initiatief advies uitbrengen aan de raad, commissie of *Europees Parlement*. Nederland heeft op een totaal van 344 leden twaalf vertegenwoordigers in het comité. Het zijn provinciale en lokale bestuurders (*Commissaris van de Koningin, burgemeester, gedeputeerde, wethouder*).

Europese Commissie

Dagelijks bestuur van de *Europese Unie*, benoemd door het *Europees Parlement*, waaraan het verantwoording aflegt. Zij telt uit elke lidstaat één lid. Eén van de vice-voorzitters van de commissie is de *Europese Hoge Vertegenwoordiger* voor Buitenlandse Zaken en Veiligheidsbeleid. De zittingsduur is vijf jaar. Zij dient voorstellen van verordeningen en richtlijnen in bij het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie (ook wel *Europese Raad van Ministers*), voert het beleid uit, beheert de begroting, controleert of de lidstaten het Europese beleid uitvoeren, is onderhandelaar en woordvoerder in internationale handels- en samenwerkings-overeenkomsten. De Europese Commissie en ieder lid daarvan handelt onafhankelijk van de lidstaten.

Europees Agentschap

Onderdeel van de *Europese Unie* dat de lidstaten en de instellingen van de unie bijstand en expertise levert op het terrein van de grondrechten. Het agentschap is gevestigd in Wenen.

Europees Hof van Justitie

Deze in Luxemburg zetelende instelling handhaaft het Unierecht. Sinds 1 december 2009 is de officiële naam: Hof van Justitie van de Europese Unie Samen met de *Europese Commissie* houdt het Hof toezicht op de

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

naleving van de Europese regelgeving. Het is de hoogste rechter in zaken over uitleg en toepassing van de Europese verdragen. Het behandelt geschillen tussen lidstaten en instellingen van de unie en klachten van organisaties, bedrijven en burgers over toepassing van Europese regels. Het hof kan lidstaten veroordelen voor het niet of niet juist toepassen van Europese regels. Elke lidstaat heeft een rechter in het hof.

Burgers, groepen of organisaties en elke lidstaat van de *Raad van Europa* kunnen tegen een overheid een klacht indienen wanneer zij menen dat zij behandeld zijn in strijd met het *Europese verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM)*. Een klacht kan pas worden ingediend als de klager in eigen land tot in hoogste juridische instantie in het ongelijk is gesteld. Zo fungeert het hof als laatste beroepsmogelijkheid. De uitspraken van het hof zijn bindend.

Europees Parlement

Gekozen door de burgers van de lidstaten van de *Europese Unie*. Zittingsduur vijf jaar. Het totale aantal zetels (736) wordt naar het aantal inwoners over de lidstaten verdeeld. Per lidstaat kan het aantal leden nooit meer dan 96 en nooit minder dan 6 bedragen. Nederland heeft 25 zetels.

Europese Hoge Vertegenwoordiger

Het parlement - ook wel het
Europarlement genoemd - stelt samen
met de Raad van de Europese Unie
(*Europese Raad van Ministers*) Europese
wetgeving en de begroting vast. Het is
in de meeste zaken medewetgever. Het
controleert de commissie en de
uitvoering van het beleid. Het
benoemt de voorzitter en de leden van
de *Europese Commissie*.

Tussen de lidstaten is overeengekomen
dat het parlement 751 zetels zal tellen
(750 zetels plus de voorzitter). Over de
definitieve toedeling van de
bijkomende zetels moet nog worden
besloten.

Officiële benaming van de functie:
Hoge Vertegenwoordiger van de Unie
voor Buitenlandse Zaken en
Veiligheidsbeleid.

Door de *Europese Raad* benoemde
politicus (diplomaat) die in samenspel
met de Raad van de Europese Unie en
de *Europese Commissie* het gemeenschap-
pelijk buitenlandbeleid en het
veiligheids- en defensiebeleid
behartigt. Als vice-voorzitter van de
commissie belast met externe
betrekkingen en toezicht op de
samenhang van het externe optreden
van de commissie.

Europese ombudsman

Elke burger of inwoner van, elk bedrijf, elke vereniging of ander orgaan gevestigd in een van de lidstaten van de *Europese Unie* kan bij de Europese Ombudsman een klacht indienen over wanbeheer van een Europese instelling. Van wanbeheer kan sprake zijn wanneer een instelling niet handelt in overeenstemming met het Europees recht of de *beginselen van behoorlijk bestuur*. Ook schending van de mensenrechten kan een klacht opleveren. De ombudsman kan proberen tot een schikking te komen tussen klager en instelling of hij kan proberen te bereiken dat de instelling haar beleid verandert. Weigert de instelling dat dan kan de ombudsman het *Europees Parlement* inschakelen.

Europese president

Niet officiële benaming - president van Europa - van de voorzitter van de *Europese Raad*. Hij zit de vergaderingen van de raad voor, leidt en stimuleert het werk van de raad, zorgt in samenwerking met de voorzitter van de *Europese Commissie* voor de voorbereiding en de continuïteit van de werkzaamheden. Hij bevordert de samenhang en consensus binnen de raad en doet na elke bijeenkomst verslag aan het *Europees Parlement*. In zaken van gemeenschappelijk buitenland- en veiligheidsbeleid vertegenwoordigt hij de raad naar

Europese Raad

buiten, onverminderd de bevoegdheden van de *Europese Hoge Vertegenwoordiger*.

De voorzitter wordt door de raad voor 2 ½ jaar gekozen en is eenmaal herkiesbaar.

De Europese Raad bestaat uit staatshoofden en regeringsleiders van de lidstaten en de voorzitter van de Europese Raad en de voorzitter van de Europese commissie. Het is afhankelijk van het bestuursstelsel in een lidstaat of het staatshoofd al dan niet lid van de raad is. Geen regerend vorst is lid, ook al is hij staatshoofd, zoals de Nederlandse Koning. De presidenten van bijv. Frankrijk, van Tsjechië en van Polen zijn wel lid, die van Italië of Portugal niet. De raad komt minimaal tweemaal per halfjaar bijeen (hij wordt dan ook wel de Top genoemd) ter bespreking van het algemeen politieke beleid van de unie of van belangrijke actuele kwesties die gezamenlijk optreden vergen. De raad is de enige instantie binnen de unie die wijzigingen kan aanbrengen in de EU-verdragen. Wijzigingen worden echter pas van kracht nadat ze door alle lidstaten - bij parlementaire uitspraak of bij *referendum* - zijn goedgekeurd.

EU-raad

Per 1 december 2009 heet de Europese Raad van Ministers officieel Raad van de Europese Unie. Medewetgevende instantie van de *Europese Unie*

EU-recht

bestaande uit (vak)ministers van de lidstaten. De samenstelling van de raad wisselt per onderwerp. Nu eens wordt hij gevormd door de ministers van Sociale Zaken, dan weer door de ministers van Landbouw of van Justitie. Het voorzitterschap van de raad wisselt elk half jaar per toerbeurt tussen vakministers uit de lidstaten. Alleen wanneer de nationale ministers van Buitenlandse Zaken als raad van de Europese Unie samen zijn, heeft de *Europese Hoge Vertegenwoordiger* de leiding van de vergadering.

Onder Unierecht wordt verstaan het geheel van rechtsregels dat de juridische grondslag van de Unie vormt: de oprichtingsverdragen en de besluiten (verordeningen, richtlijnen) van Europese instellingen ter uitvoering van die verdragen. Daaronder ook te verstaan de uitspraken van het *Europese Hof van Justitie*.

Europese Rekenkamer

Onafhankelijk controleorgaan van de *Europese Unie*. Zij controleert de begroting van de unie op wetmatigheid en doelmatigheid, voert controles uit op het financiële beheer van Europese instellingen en op het gebruik van Europees geld door de lidstaten en landen buiten de Unie die geldelijke steun van de unie krijgen. Elke lidstaat is vertegenwoordigd in het college.

Europese Richtlijn

Een van de mogelijkheden om gemeenschappelijk Europees beleid te verwezenlijken. Een richtlijn wordt voorbereid door de *Europese Commissie*, vastgesteld door de *Europese Raad van Ministers*, meestal na goedkeuring door het *Europees Parlement*. Een richtlijn is verbindend voor de lidstaten. Zij moeten het in de richtlijn voorgeschreven beleid in hun nationale wetgeving vertalen. De wijze waarop zij dat doen, de keuze van vorm en middelen om het voorgeschreven beleid te realiseren, staat hen vrij. Ze moeten het wel binnen een voorgeschreven termijn doen. Laten ze dat na dan kan de commissie het *Hof van Justitie* vragen de lidstaat tot de orde te roepen.

Europees Sociaal Handvest

In 1961 op initiatief van de *Raad van Europa* gesloten verdrag tussen lidstaten van de raad ter bescherming van mensenrechten. De bepalingen van het verdrag dienen door de staten die het verdrag onderschreven (waaronder Nederland) te worden nageleefd. Het verdrag heeft betrekking op sociale grondrechten op de terreinen huisvesting, gezondheid, onderwijs, arbeid, sociale bescherming en verkeer van personen. Europese en nationale organisaties van werkgevers en vakbonden en overige non-gouvernementele organisaties (NGO's) kunnen bij het

Europese Unie

Europese Comité voor Sociale Rechten (ECSR), dat de naleving van het verdrag controleert, in beroep tegen vermeende schendingen van het verdrag door lidstaten.

(zie ook: Comité van Ministers, Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa)

De gangbare benaming sinds 1992 (verdrag van Maastricht) voor alles wat 'Brussel' is.

De Unie is sinds 1 december 2009 de rechtsopvolger van de Europese Gemeenschappen. Zij heeft rechtspersoonlijkheid. Dat betekent dat zij aansprakelijk kan worden gesteld voor al haar handelen.

Als politiek project heeft de unie tot taak de betrekkingen tussen de lidstaten en hun bevolkingen samenhangend en solidair te organiseren. Als juridische organisatie is het haar taak de samenwerking tussen de lidstaten te bevorderen op drie terreinen: economisch en sociaal beleid, buitenland-, defensie- en veiligheidsbeleid, politie- en justitiebeleid.

De Unie kent zeven instellingen: het *Europees Parlement*, de *Europese Raad*, de Raad van de Europese Unie, de *Europese Commissie*, het *Europese Hof van Justitie*, de *Europese Centrale Bank* en de *Europese Rekenkamer*.

Europees verdrag Rechten van de Mens

Voluit heet dit in 1950 opgestelde verdrag: Europees verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM). Het verdrag bindt alle lidstaten van de *Raad van Europa*, die ook toezicht houdt op de naleving. In de praktijk wordt dat toezicht uitgeoefend door het *Europese Hof voor de Rechten van de Mens*. Elke lidstaat is verplicht de regels uit het verdrag in acht te nemen.

Europese Verordening

Een door de Raad van de Europese Unie en het *Europees Parlement* uitgevaardigde verordening - te zien als een Europese wet - bindt in haar geheel en rechtstreeks de lidstaten. Een verordening wordt dus niet omgezet in nationale wetgeving. Lidstaten zijn, anders dan bij een *Europese richtlijn*, niet vrij in de keuze van vorm en middelen om het gestelde doel te bereiken. Vanaf het moment van de bekendmaking van een verordening dienen de lidstaten ernaar te handelen.

Evenredige vertegenwoordiging

Bij het kiezen van volksvertegenwoordigers wordt in ons land het stelsel van evenredige vertegenwoordiging gehanteerd.

In dat stelsel telt elke stem voor de zetelverdeling in *Eerste* en *Tweede Kamer*, *gemeenteraad*, *Provinciale Staten*.

(Anders dan in een meerderheidsstelsel waarin alleen de kandidaat met de meeste stemmen in het kiesdistrict de zetel krijgt; stemmen uitgebracht op de verliezer tellen niet mee voor de toewijzing van zetels.)

De toewijzing van zetels bij evenredige vertegenwoordiging gaat als volgt in haar werk: het totale aantal uitgebrachte stemmen wordt gedeeld door het aantal te verdelen zetels (bijv. 150 in de *Tweede Kamer*). De uitkomst van die deling levert de *kiesdeler* op.

Om tot toedeling van zetels aan partijen te komen, wordt het aantal stemmen dat op een partij werd uitgebracht, gedeeld door de *kiesdeler*. Blijkt uit die deling dat die partij bijv. driemaal de *kiesdeler* heeft gehaald, dan krijgt die partij drie zetels. Omdat iedere zetel precies de *kiesdeler* waard is, heten de volgens dit systeem toegewezen zetels *volle zetels*. Een partij die de *kiesdeler* niet heeft gehaald, krijgt geen zetel.

Wanneer dan nog niet alle zetels zijn verdeeld worden de nog niet gebruikte stemmen ingezet om tot verdeling van

Extraparlementair kabinet

restzetels te komen. Dat gebeurt door toepassing van *óf* het systeem van de *grootste gemiddelden* *óf* van de *grootste overschotten*.

(zie ook: kiesrecht)

Kabinet met geen of weinig binding aan fracties in de Tweede Kamer, waarvan partijgenoten zitting hebben in het kabinet. Fracties zijn niet of slechts op hoofdlijnen betrokken bij het opstellen van een regeerprogramma. Bewindslieden zullen als regel wel met steun van hun partij lid van het kabinet worden.

Financieel Jaarverslag Rijk (FJR)

Toelichting op de gezamenlijke jaarverslagen van alle ministeries (rijksjaarverslag). Wordt elk jaar op de derde woensdag in mei, *Verantwoordingsdag*, aan de *Tweede Kamer* aangeboden. Een terugblik op de uitvoering van de begroting van het vorige jaar: wat waren de meevallers, wat de tegenvallers, zijn de gewenste doelstellingen bereikt en bleven de kosten binnen de begrotingsperken.

Financiële - verhoudingswet

Wet die de financiële verhouding tussen *rijksoverheid* enerzijds, *provincies* en *gemeenten* anderzijds regelt. In de wet staan de bepalingen op grond waarvan uit het *provinciefonds* en het *gemeentefonds* uitkeringen aan provincies en gemeenten worden gedaan.
(zie ook: *algemene uitkering*, *verdeelmaatstaf*)

Formateur

Voor de vorming van een *kabinet* kan de *Koning* een formateur benoemen. In de regel stelt de formateur het kabinet samen, wordt zelf *minister-president* en neemt de verantwoordelijkheid voor het gehele formatieproces, ook voor de perioden waarin hijzelf dat proces niet leidde. Er zijn uitzonderingen op deze gegroeide praktijk: twee formateurs tegelijk, formateurs die leiding gaven

aan programmatische besprekingen, formateurs die niet beoogd minister-president waren.

(zie ook: *kabinetsformatie, informateur*)

Fractie

Groep van volksvertegenwoordigers die tot dezelfde politieke partij behoren. Eenmansfracties bestaan ook: slechts één kandidaat van een partij is gekozen of iemand heeft zich afgescheiden van de fractie waartoe hij aanvankelijk behoorde en gaat alleen verder.

(zie ook: *zetelroof*)

Fractievoorzitter

De (politieke) leiding van een fractie berust bij de voorzitter. In de *Tweede Kamer* is de voorzitter van een *oppositiefractie* altijd de politieke leider van zijn partij. Bij een *regeringsfractie* is dat niet altijd het geval omdat de politieke leider vaak lid is van het kabinet.

Gedeputeerde Staten (GS)

Dagelijks bestuur van een *provincie*, bestaande uit de *Commissaris van de Koningin* (voorzitter van GS) en door *Provinciale Staten* benoemde gedeputeerden (ten minste drie, ten hoogste zeven of, bij deeltijd, ten hoogste negen). Het college van GS heeft beleidsvoorbereidende en uitvoerende bevoegdheden, voert *medebewind* en oefent toezicht uit op *gemeentebesturen*. Het college kan een afspiegelingscollege zijn - vrijwel alle fracties in de staten zijn door een of meer gedeputeerden in het college vertegenwoordigd; of een meerderheidscollege - de meerderheid in de staten levert de gedeputeerden.

Gedeputeerde

Lid van het dagelijks bestuur van een *provincie*. Een gedeputeerde wordt, op voordracht van een of meer *coalitiefracties*, gekozen door *Provinciale Staten*. Is belast met een eigen takenpakket maar kan niet zelfstandig besluiten. Elk besluit moet goedgekeurd worden door *Gedeputeerde Staten*. Een gedeputeerde is geen lid van *Provinciale Staten*.

Geheimhoudingsplicht

Voor ieder die betrokken is bij het werk van overheidsorganen geldt een geheimhoudingsplicht. Ook leden en medewerkers van adviesorganen vallen onder die plicht. *Ministers*

hebben een geheimhoudingsplicht voor alles wat gezegd wordt en alles wat gebeurt in de *ministerraad*. Er zijn uitzonderingen op de plicht: getuigen in een rechtszaak, getuigen bij een *parlementaire enquête*. Ook kan het zijn dat uitvoering van de Wet Openbaarheid van Bestuur (WOB) verplicht tot het geven van geheime informatie. Ook de goede uitvoering van de bestuurstaak kan noodzaken tot doorbreken van de geheimhoudingsplicht (klokkenluiden).
(*zie ook: homogeniteitsbeginsel, wobverzoek*)

Geloofsbrieven

1. Documenten waaruit moet blijken dat een gekozen lid van een volksvertegenwoordiging voldoet aan de wettelijke eisen die aan het lidmaatschap worden gesteld: 18 jaar of ouder, Nederlandse nationaliteit, geen functies die met het lidmaatschap onverenigbaar zijn. Voor *gemeenteraden en het Europees Parlement* gelden ook nog andere regels. Bijv.: leden van de gemeenteraad of van Provinciale Staten moeten een bewijs hebben dat ze in de betreffende gemeente of provincie wonen. (*zie ook: kiesrecht*)
2. Ambassadeurs bieden bij het begin van hun vertegenwoordiging bij een buitenlandse mogendheid aan het staatshoofd hun geloofsbrief aan. Een traditionele handeling, een eerste kennismaking.

Gemeenschappelijke regelingen

Samenwerking tussen twee of meer *gemeenten, provincies of waterschappen* voor de behartiging van gezamenlijke, grensoverschrijdende belangen, bijv. vervoer in een regio. Het kan ook gaan om samenwerking tussen twee of meer organen uit verschillende bestuurslagen. De samenwerking kan alleen worden aangegaan met goedkeuring van de betrokken volksvertegenwoordiging, die haar overigens slechts kan tegenhouden om juridische redenen of vanwege strijd met het algemeen belang. De samenwerking krijgt gestalte in en wordt behartigd door een speciaal in het leven geroepen bestuurs- en uitvoeringsorgaan. Dat orgaan wordt benoemd door en uit de leden van de betrokken *gemeenteraden, Provinciale Staten* of algemene besturen van waterschappen. *Burgemeesters, wethouders, de Commissaris van de Koningin, gedeputeerden, dijkgraven* en andere dagelijks bestuurders van waterschappen kunnen ook benoemd worden tot lid van het bestuur. De regels liggen vast in de Wet gemeenschappelijke regelingen (Wgr).

Gemeente

Zelfstandig onderdeel van de Nederlandse staat; grondgebied binnen vastgestelde grenzen. De gemeente is een decentraal

Gemeentebestuur

overheidsorgaan. Zij heeft een eigen bestuur, eigen ambtenaren, eigen inkomsten. *Gemeentebesturen* hebben het grondwettelijke recht zelf te bepalen hoe zij hun huishouding inrichten. Ze mogen naar eigen inzicht bepalen wat ze doen of nalaten.

Dat heet de open huishouding. Alleen *bij of krachtens de wet* kan daarop inbreuk worden gemaakt.

De gemeenteraad, het college van B&W en de burgemeester zijn het gemeentebestuur.

Gemeentefonds

Een belangrijk deel van de uitgaven van de *gemeenten* komt uit de jaarlijkse uitkering aan de gemeenten uit het gemeentefonds, onderdeel van de *rijksbegroting*. Hoeveel een gemeente uit het fonds krijgt, is onder meer afhankelijk van de oppervlakte en het aantal inwoners van de gemeente. De *financiële-verhoudingswet* onderscheidt algemene en specifieke uitkeringen. De ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Financiën beheren het fonds, maar zijn niet verantwoordelijk voor wat de uitkering uit het fonds doen. Specifieke uitkeringen komen niet uit het fonds. Ze komen ten laste van de begroting van de minister die haar verstrekt. Die kan ook voorwaarden verbinden aan de besteding van de uitkering.

Gemeenteraad

(zie ook: *algemene uitkering, autonomie, financiële-verhoudingswet, verdeelmaatstaf*)

De volksvertegenwoordiging in een gemeente staat aan het hoofd van die *gemeente* en vertegenwoordigt alle inwoners. De raad stelt de begroting en verordeningen vast en controleert het beleid van *burgemeester en wethouders*. Hij benoemt de wethouders en stelt een aanbeveling op voor de benoeming van een burgemeester.

De leden (minimaal negen, maximaal 45, afhankelijk van het aantal inwoners) worden om de vier jaar gekozen. De burgemeester is voorzitter van de raad.

Ook niet-Nederlandse inwoners kunnen lid van de raad zijn. Komen zij uit een land dat niet tot de *Europese Unie* behoort, dan moeten ze vijf jaar onafgebroken en legaal in Nederland gewoond hebben.

Geschillen van bestuur

Conflicten tussen overheden onderling en tussen overheden en burgers kunnen aan de rechter worden voorgelegd. De hoogste rechter in dergelijke geschillen is de afdeling bestuursrechtspraak van de *Raad van State*. In zaken die over milieu of ruimtelijke ordening gaan, kan direct een beroep op de raad gedaan worden. In andere zaken (bouwzaken, subsidies, vergunningen,

Getrapte verkiezingen

vreemdelingenzaken) moet eerst een rechtbank uitspraak doen. Daarna kan de overheid of de burger in hoger beroep bij de raad.

Gevolmachtigd minister

De mensen die actief *kiesrecht* hebben, brengen niet rechtstreeks hun stem uit, maar doen dat via eerder door hen gekozen volksvertegenwoordigers. Het systeem van getrapte verkiezingen is in Nederland alleen van toepassing op de verkiezing van de *Eerste Kamer*. Alle kiesgerechtigden mogen de *Provinciale Staten* kiezen, daarna kiezen de leden van de staten de *Eerste Kamer*.

1. Vertegenwoordigers van de Nederlandse Antillen en Aruba die als gemachtigden van hun regeringen hun land in Nederland representeren en lid zijn van de *rijksministerraad*.
2. Titel van een ambassadeur of plaatsvervangend ambassadeur (chef de poste).

Gewoonterecht

Na verloop van tijd kan blijken dat bepaalde gedragspatronen, handelingen, afspraken, conventies, ook al zijn ze niet opgeschreven, als zo vanzelfsprekend worden ervaren dat ze gewoonte - regel - worden. Voorbeeld van gewoonterecht is het aftreden van een bewindspersoon of een kabinet bij gebrek aan vertrouwen.
(zie ook: *ongeschreven (staats)recht*)

Griffie

Uitvoerende ambtelijke organisatie bij volksvertegenwoordigingen, die het de griffier mogelijk maakt zijn taken uit te voeren, zoals de organisatorische voorbereiding van vergaderingen, de behandeling van stukken, het geven van ondersteuning bij wetgevende bevoegdheid.

Griffier

1. Bij de *Eerste Kamer* en de *Tweede Kamer*: eerste ambtenaar van de kamer, belast met de leiding van het ambtelijk apparaat en met het beheer van de archieven; geeft leiding aan de *griffie*; adviseert de voorzitter en het *presidium* in juridische en organisatorische zaken, begeleidt de voorzitter bij het leiden van de plenaire vergaderingen.

2. Bij gemeenten en provincies:

eerste juridisch beleidsadviseur van de raad of de staten; hoofd organisatie van de raad, ondersteunende taken voor de voorzitter, de leden en de commissies van de raad.

Grondrechten

Grondrechten zijn onaantastbare rechten voor de burger. Ze liggen vast in de *Grondwet* en internationale verdragen waaraan Nederland zich gebonden heeft (bijv. *Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens* en de *fundamentele vrijheden*).

Bij de grondrechten in de Grondwet wordt onderscheid gemaakt tussen *klassieke grondrechten* en *sociale*

Grondwet

grondrechten. Klassieke grondrechten hebben tot doel de burgers te beschermen tegen bemoeiing of inmenging van de overheid. Klassieke grondrechten zijn een opdracht aan de overheid om op genoemde gebieden resultaten te boeken (resultaatverplichting), sociale grondrechten dragen de overheid op zich in te spannen om doelen te bereiken (inspanningsverplichting).

De basiswet van de Nederlandse rechtsstaat, waarin in hoofdlijnen de organisatie van het staatsbestel is neergelegd. In de Grondwet zijn ook vastgelegd de zogenoemde *klassieke grondrechten* ter bescherming van de burgers tegen overheidsbemoeienis. Beperking van die grondrechten mag alleen bij een *wet in formele zin*. Naast de klassieke grondrechten kent de Grondwet *sociale grondrechten*. Zij stelt regels voor de *regering*, het *koningschap*, de *Staten-Generaal*, de *rechtspraak*, voor *wetgeving* en *bestuur*, voor *provincies*, *gemeenten* en *waterschappen*, *Hoge Colleges van Staat*, de *krijgsmacht*. De Grondwet bindt ook de wetgever zelf aan het geldende recht. (zie ook: *Constitutie, Grondwetsherziening*)

Grondwetsherziening

Voor herziening van de *Grondwet* geldt een zwaardere procedure dan voor gewone wetten. Het *parlement* moet wijzigingen van de Grondwet tweemaal goedkeuren: eenmaal in *eerste lezing*, eenmaal in *tweede lezing*. Alleen in eerste lezing mag de *Tweede Kamer* wijzigingen aanbrengen. In tweede lezing kan dat niet. Na goedkeuring met gewone meerderheden (de helft plus één) in eerste lezing wordt de *Tweede Kamer* ontbonden en worden nieuwe verkiezingen gehouden. Na het aantreden van de nieuw gekozen kamer volgt de tweede lezing. Daarbij moeten de voorstellen tot wijziging door beide kamers goedgekeurd worden met ten minste twee derden van het aantal uitgebrachte stemmen.

Grootste gemiddelden

Nadat bij verkiezingen aan partijen even zoveel zetels zijn toegewezen als het aantal malen dat zij de *kiesdeler* hebben gehaald, kan het zijn dat er nog *restzetels* te verdelen zijn. Voor volksvertegenwoordigingen die negentien of meer leden tellen (*Eerste en Tweede Kamer, Europees Parlement, Provinciale Staten* en grote *gemeenteraden*) gebeurt de verdeling van restzetels volgens het systeem van de grootste gemiddelden. Voor iedere partij wordt bij het behaalde aantal zetels op basis van de *kiesdeler* één extra zetel opgeteld.

Grootste overschotten

Het aantal op een partij uitgebrachte stemmen wordt gedeeld door het totale aantal extra zetels. Uit die berekening komt het gemiddelde. De partij met het grootste gemiddelde krijgt de restzetel. De berekening wordt herhaald tot alle restzetels zijn toegewezen.

(zie ook: grootste overschotten)

Telt een volksvertegenwoordiging minder dan negentien leden (bijv. raden in kleinere gemeenten) dan worden na verkiezingen *restzetels* toegewezen met het systeem van de grootste overschotten. Berekend wordt hoeveel stemmen er per partij over zijn na de toedeling van zetels op basis van de *kiesdeler*. Om voor een restzetel in aanmerking te komen moet een partij ten minste 75% van de kiesdeler gehaald hebben. De partij met het grootste overschot aan stemmen krijgt de eerste restzetel, de partij met het op één na grootste overschot, de volgende en zo door, tot alle zetels verdeeld zijn. Een partij kan in dit systeem maximaal één restzetel halen.

(zie ook: grootste gemiddelden)

Hamerstuk

Wanneer een *wetsvoorstel* na de ambtelijke voorbereiding rijp is om aan de *ministerraad* of een *onderraad* te worden voorgelegd, kan het als hamerstuk worden aangemeld. Dat gebeurt in de praktijk als er volledige ambtelijke overeenstemming is over het ontwerp en te verwachten is dat die overeenstemming op politiek niveau wordt gedeeld. Aanmelding als hamerstuk kan beschouwd worden als een advies aan de bewindslieden om aan de behandeling geen of niet te veel tijd te besteden.

Ook de Tweede en de Eerste Kamer kunnen wetsvoorstellen zonder discussie, zonder wijzigingsvoorstellen, als hamerstuk afdoen. De uitdrukking: dat is een hamerstuk betekent zoveel als: daar komen geen politieke problemen van, dat komt er zo doorheen.

(zie ook: wetgevingstraject)

Handelingen

Woordelijk verslag van alles wat in de plenaire vergaderingen van de *Eerste Kamer* en de *Tweede Kamer* is gezegd. Ingekomen stukken (dus ook wetsvoorstellen en nota's) staan als bijlagen van de Handelingen vermeld. Alle Handelingen (kamerstukken, kamerverslagen, kamervragen van Eerste Kamer en Tweede Kamer) van 1900 tot 1 januari 1995 zijn te vinden op www.statengeneraaldigitaal.nl

Hoge Colleges van Staat

Alles van daarna is te raadplegen op www.officielebekendmakingen.nl.
(zie ook: *Stenogram*)

De belangrijkste constitutionele organen, die zelfstandig en los van de regering fungeren. Hun positie is verankerd in de (Grond)wet. Hoge Colleges zijn van oudsher de *Eerste Kamer* en de *Tweede Kamer*. Verder de *Raad van State*, de *Algemene Rekenkamer* en de Kanselarij der Nederlandse Orden. Later kwam daar de *Nationale ombudsman* bij. Zij functioneren ook zonder inmenging van de Eerste of de Tweede Kamer.

Hoge Raad

Officiële naam: Hoge Raad der Nederlanden. Hoogste rechtscollege voor civiel recht, strafrecht en belastingrecht. Voor civiel recht en strafrecht strekt zijn bevoegdheid zich ook uit tot Aruba en de Nederlandse Antillen.

De raad is de laatste beroepsinstantie. Hij oordeelt over verzoeken tot cassatie (vernietiging) van uitspraken van lagere rechters (in de praktijk vooral van gerechtshoven) De Hoge Raad gaat niet in op feiten die de rechter heeft vastgesteld. Hij oordeelt of het recht en de procedureregels juist zijn toegepast.

De Hoge Raad is bij uitsluiting van anderen bevoegd tot schorsing of ontslag van rechters en tot berechting van *ministers*, *staatssecretarissen* en leden

Homogeniteitsbeginsel

van het *parlement*, die verdacht worden van ambtsmisdrijven.

Leden van de Hoge Raad (raadsheren) worden voor het leven benoemd bij *Koninklijk besluit* op bindende *voordracht* van de *Tweede Kamer*. Op die voordracht moeten, in volgorde van voorkeur, drie namen staan. Benoeming voor het leven betekent in de praktijk dat het lidmaatschap op zeventigjarige leeftijd of op eigen verzoek eindigt.

Een kabinet dat in stand wil blijven, dient het homogeniteitsbeginsel te respecteren. Vrij vertaald: naar buiten eenheid van beleid uitstralen, met één mond spreken. In het Reglement van Orde van de *ministerraad* is dit beginsel vastgelegd in twee artikelen. In geen geval handelt een *minister* of *staatssecretaris* tegen een besluit van de raad (art. 12).

Ten aanzien van hetgeen ter vergadering besproken wordt of geschiedt bestaat een *geheimhoudingsplicht* (art. 26).

Kan een minister niet meegaan in een besluit van de raad dan zijn er twee mogelijkheden: aftreden of in de notulen laten opnemen dat hij aantekening heeft gevraagd van zijn afwijkende opvatting. Staatsrechtelijk betekent een dergelijke aantekening niets; ze wordt niet bekend gemaakt, ze blijft zonder gevolgen.

Hoogheemraadschap

— Andere naam voor *waterschap*. Wordt van oudsher gebruikt voor waterschappen die bij de zee liggen.

Hoorzitting

— Hoorzittingen worden door volksvertegenwoordigingen georganiseerd om zich door specialisten, organisaties, burgers te laten informeren over maatschappelijke ontwikkelingen, opvattingen over lopend of voorgenomen beleid. Rijksambtenaren mogen niet zonder toestemming van hun minister aan hoorzittingen deelnemen.

Immunititeit

Leden van het *parlement* kunnen niet rechterlijk vervolgd worden voor wat zij in vergaderingen van de kamers hebben gezegd, geschreven. Die vrijwaring geldt ook voor het optreden van *ministers* en *staatssecretarissen* in de kamers.

Incompatibiliteit

Onverenigbaarheid van functies. Zo kan een *minister* of *staatssecretaris* niet tegelijk lid van de *Staten-Generaal* zijn, een *wethouder* geen lid van de *gemeenteraad*, een *rijksambtenaar* geen lid van de *Eerste Kamer*, de *Tweede Kamer* of het *Europees Parlement*. Voor een bewindspersoon geldt één uitzondering: wordt hij bij verkiezingen gekozen tot lid van de kamer dan mag hij de beide functies combineren tot het aantreden van een nieuw *kabinet*.

Informateur

Adviseur van de *Koning* bij *kabinetsformatie*. Het is gebruikelijk dat na verkiezingen een of meer informateurs worden benoemd met de opdracht te onderzoeken of en zo ja, welk *kabinet* gevormd kan worden. Afhankelijk van de ingewikkeldheid van de partijpolitieke verhoudingen kan de taak van een informateur verder strekken: leiding geven aan programmatische verkenningen, het doorbreken van patstellingen. (zie ook: *formateur*)

Inhuldiging

Op het ogenblik van overlijden of aftreden van zijn voorganger wordt de wettelijke erfgenaam automatisch en onmiddellijk *Koning*, ook als hij nog geen achttien jaar is. In dat geval worden zijn taken waargenomen door een regent. De *Grondwet* schrijft voor dat de Koning 'zodra mogelijk' wordt beëdigd en ingehuldigd. Is hij nog minderjarig op het moment waarop hij Koning wordt dan is 'zodra mogelijk' wanneer hij achttien jaar is geworden.

De inhuldiging is. Ze is geen kroning; dat begrip kent het staatsrecht niet. Bij de inhuldiging erkennen de leden van de *Staten-Generaal* de nieuwe Koning door het afleggen van een eed of het uitspreken van een bevestiging.

(zie ook: *regentschap*)

Initiatief wetsvoorstel

Elk lid van de *Tweede Kamer* heeft het recht zelf een wetsvoorstel in te dienen. Het recht van initiatief is een van de oudste bevoegdheden van de *Tweede Kamer*.

Een wetsvoorstel uit de kamer wordt op dezelfde wijze behandeld als een door de *regering* ingediend voorstel. Het wordt echter in de *Tweede* en de *Eerste Kamer* verdedigd door de indiener. De minister of staatssecretaris op wiens beleidsterrein het ontwerp betrekking heeft, kan bij de behandeling als adviseur optreden. De regering is niet verplicht een

Inlichtingenrecht en -plicht

aangenomen initiatief wetsvoorstel te onderschrijven, maar in de praktijk wordt vrijwel altijd het *contraseign* gezet. Daarmee neemt de regering de wet over en zorgt voor invoering ervan.

Ministers, staatssecretarissen, het kabinet zijn grondwettelijk verplicht de beide kamers en de *verenigde vergadering* en elk van haar leden mondeling of schriftelijk de gevraagde informatie te geven, tenzij het belang van de staat zich daartegen verzet. Uit de bepaling in de Grondwet dat het parlement ministers kan uitnodigen om in de vergadering aanwezig te zijn, is in de praktijk de regel ontstaan dat bewindspersonen niet kunnen weigeren in de kamers te verschijnen als hun dat wordt gevraagd.
(zie ook: *verschoningsgrond*)

Interimkabinet

Kabinet dat tijdelijk optreedt tussen twee kabinetten in. Meestal na de val van een kabinet. Niet zelden een *minderheidskabinet*. Het neemt de lopende zaken waar en schrijft veelal kamerverkiezingen uit. Ook wel *overgangskabinet* of *rompkabinet* genoemd.

Interpellatie

Het interpellatierecht van de *Eerste Kamer* en de *Tweede Kamer* houdt in dat een *minister* of *staatssecretaris* op elk door de kamer gewenst moment ter verantwoording kan worden geroepen. Meestal gaat het om actuele zaken. In de Tweede Kamer moeten ten minste dertig leden instemmen met het houden van een interpellatie, in de Eerste Kamer een meerderheid. De aanvrager van een interpellatie krijgt in het debat als eerste het woord voor het stellen van vragen aan de bewindspersoon. Wanneer die geantwoord heeft, mogen andere leden van de kamer zich in het debat mengen. Er kunnen *moties* worden ingediend.

Jurisprudentie

Uitspraken door rechtscolleges gedaan, vormen gezamenlijk de jurisprudentie. Daarbij kan het gaan om uitspraken van zowel nationale als Europese of internationale rechters. Jurisprudentie draagt bij tot rechtsvorming, eenheid van uitleg van begrippen in de wet en van toepassing van de wet en daarmee tot rechtszekerheid.

Kabinet

Meest gebruikelijke verzamelnaam van alle *ministers* en *staatssecretarissen* samen. Een kabinet draagt de naam van de *minister-president*. Er zijn in staatsrechtelijke zin soorten van kabinetten: *interim-kabinet*, *rompkabinet* en *demissionair kabinet*. Overige benamingen zoals *meerderheidskabinet*, *minderheidskabinet*, *parlementair kabinet*, *extraplementair kabinet*, *zakenkabinet*, zijn zuiver staatsrechtelijk gezien niet van belang. De zittingsduur van een kabinet is onder normale omstandigheden vier jaar. In de praktijk is de zittingsduur gekoppeld aan die van de *Tweede Kamer*.

Kabinetscrisis

Van een kabinetscrisis is sprake als het voortbestaan van een kabinet op het spel staat. De oorzaak daarvan kan zijn óf ernstige verdeeldheid binnen het kabinet óf verlies van het vertrouwen van de meerderheid in één van de beide kamers. Dat een kabinetscrisis ontstaat door optreden van de Eerste Kamer komt zelden voor.
(zie ook: *ministerscrisis*)

Kabinetsformatie

Vorming van een *kabinet* na verkiezingen van de Tweede Kamer of als gevolg van de val van een kabinet. Nergens is voorgeschreven hoe een kabinetsformatie moet gaan. In de praktijk zijn wel conventies ontstaan.

Kabinetsstandpunt

Het gaat daarbij om regels van het *gewoonterecht* of *ongeschreven staatsrecht*. Door de *Koning*, op advies van raadgevers, benoemde *informateurs* of *formateurs* geven leiding aan het formatieproces. Uiteindelijk is het proces erop gericht in een kabinet personen bijeen te brengen op basis van een programma, die ervan mogen uitgaan dat zij het vertrouwen krijgen van het *parlement*.

Elke opvatting, uitspraak, besluit van een kabinet of één van zijn leden (minister, staatsecretaris) heet in het spraakgebruik een kabinetsstandpunt. De regel is: een kabinet spreekt met één mond totdat het tegendeel blijkt. *(zie ook: homogeniteitsbeginsel)*

Kabinet der Koningin

Ambtelijk secretariaat van het staatshoofd dat onder leiding van een directeur het staatshoofd bijstaat in het uitoefenen van zijn staatsrechtelijke taken. De directeur wordt bij Koninklijk besluit benoemd en ontslagen op voordracht van de minister-president in overeenstemming met de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Het kabinet is schakel tussen het staatshoofd en de ministers. Bereidt gesprekken en bezoeken van het staatshoofd voor, onderhoudt contacten met overige overheidsinstanties, archiveert alle staatsstukken. De minister-president is

Kabinet van de minister-president

verantwoordelijk voor het doen en laten van het kabinet.

Onderdeel van het ministerie van Algemene Zaken. Onder leiding van de secretaris-generaal van dit ministerie vervult het kabinet drie taken: adviseert en ondersteunt de minister-president bij zijn werk; voert het secretariaat van de *ministerraad* en de *onderraden*; coördineert zaken die te maken hebben met de inlichtingen- en veiligheidsdiensten.

Kamercommissies

Veel werk van de *Tweede Kamer* wordt in commissies gedaan. Voor ieder ministerie - met uitzondering van Algemene Zaken - kent de kamer vaste commissies. Zij houden zich in eerste instantie bezig met het beleid, met *wetsvoorstellen* en andere stukken van dat ministerie. Er zijn ook vaste commissies voor Europese Zaken en voor Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse Zaken.

Daarnaast kent de kamer algemene commissies voor zaken die vrijwel alle ministeries aangaan, thema-commissies voor onderwerpen van groot maatschappelijk belang en tijdelijke commissies voor specifieke onderwerpen.

Kamerlid

Gebruikelijke benaming van volksvertegenwoordigers in de Staten-Generaal. In het spraakgebruik wordt wel onderscheid gemaakt tussen leden van de Tweede Kamer en leden van de Eerste Kamer. Deze laatsten worden vaak *senator* genoemd.

Kiesdeler

De kiesdeler is de uitkomst van de deling van het totale aantal uitgebrachte stemmen door het aantal te verdelen zetels in kamer, *Provinciale Staten, gemeenteraad of Europees Parlement*. Hij is in het stelsel van *evenredige vertegenwoordiging* bepalend voor het toewijzen van zetels aan partijen die aan de verkiezingen deelnamen. *(zie ook: voorkeurstem)*

Kiesdrempel

Het bij verkiezingen vereiste aantal stemmen om als partij in aanmerking te komen voor een zetel. De *kiesdeler* is de kiesdrempel. Dat geldt niet voor kleine gemeenten (minder dan 19 raadszetels). In de meeste landen is de kiesdrempel hoger dan de kiesdeler. *(zie ook: grootste overschotten)*

Kiesraad

Onafhankelijk van *regering* en parlement opererend college voor de organisatie en uitvoering van verkiezingen, college van advies over alles wat met het *kiesrecht* te maken heeft. Registreert partijen die aan

parlementsverkiezingen willen deelnemen, ziet toe op naamgeving en kandidaatstelling, nummert de kandidatenlijsten.

Daarnaast fungeert de Kiesraad als centraal stembureau bij verkiezing van de *Eerste Kamer*, de *Tweede Kamer* en het *Europees Parlement*. In die kwaliteit stelt de Kiesraad de officiële uitslag vast, deelt op grond van de uitslag de *zetels* en *restzetels* toe aan deelnemende partijen en bepaalt welke kandidaten gekozen zijn. Ook bij tussentijdse vacatures bepaalt de Kiesraad aan de hand van de kandidatenlijsten wie als opvolger wordt benoemd.

Kiesrecht

Het recht om zich verkiesbaar te stellen voor een volksvertegenwoordiging (*passief kiesrecht*) en om volksvertegenwoordigers te kiezen (*actief kiesrecht*). Om gekozen te kunnen worden en om te kiezen moet men 18 jaar of ouder zijn.

Alleen voor *gemeenteraden* geldt dat ook niet-Nederlanders kunnen kiezen en worden gekozen. In Nederland wonende burgers van een lidstaat van de *Europese Unie* hebben dat recht los van de vraag hoe lang zij hier wonen. Andere niet-Nederlanders moeten hier ten minste vijf jaar aaneengesloten legaal wonen.

Bij Europese verkiezingen kunnen mensen uit een andere lidstaat van de Europese Unie, die hier wonen, zelf kandidaat staan op een Nederlandse lijst en hier hun stem uitbrengen. Dat

Kiesstelsel

geldt ook voor Nederlanders die op de Nederlandse Antillen of Aruba wonen. Nederlanders die in het buitenland wonen, kunnen alleen stemmen voor de *Tweede Kamer* en voor het *Europees Parlement*.

Het geheel van wettelijke regels dat geldt voor de verkiezing van volksvertegenwoordigers, vastgelegd in de Kieswet.

(zie ook: *evenredige vertegenwoordiging, grootste gemiddelden, grootste overschotten, kiesraad, kiesrecht, kiesraad, restzetel*)

Klassieke grondrechten

Klassieke grondrechten, ook wel vrijheidsrechten genoemd, hebben als kenmerk dat ze de burger beschermen tegen bemoeiing van of inmenging door de overheid. Ze liggen op nationaal niveau vast in de *Grondwet*. Klassieke grondrechten zijn gericht op overheidsonthouding. Dit in tegenstelling tot *sociale grondrechten* die juist bedoeld zijn om de overheid tot handelen aan te zetten. Tot de klassieke grondrechten behoren: gelijke behandeling in gelijke gevallen, vrijheid van meningsuiting, vrijheid van godsdienst, vrijheid van vereniging, *kiesrecht*, onaantastbaarheid van het lichaam. Ook de in internationale verdragen neergelegde mensenrechten behoren tot de klassieke grondrechten. Op klassieke grondrechten kan men zich bij de

rechter beroepen, op sociale grondrechten niet. Art. 23 van de Grondwet regelt de vrijheid van onderwijs. Dat grondrecht kent elementen van zowel een klassiek als een sociaal grondrecht. Zie daarvoor: sociale grondrechten.

Koning

De Koning is *staatshoofd* en deel van de *regering*. Voor zijn handelen is hij *onschendbaar*; de *ministers* zijn verantwoordelijk. Dat wil zeggen dat niet de Koning op zijn daden kan worden aangesproken, wel de ministers. De *Grondwet* kent alleen de mannelijke vorm.

Koninklijk besluit (KB)

Een *algemene maatregel van bestuur* wordt vastgelegd in een regelgevend koninklijk besluit. Aan de afkondiging van zo'n besluit in het *Staatsblad* gaat een advies van de *Raad van State* vooraf. Daarnaast bestaat het **klein KB** waarin benoeming en ontslag van ambtsdragers (*bijv. ministers, burgemeesters*, leden van de *Raad van State*) worden geregeld. Elk KB draagt de handtekening van de *Koning* en de betrokken *minister (contraseign)*. Een klein KB wordt niet ter advisering aan de Raad van State voorgelegd.

Koninklijke boodschap

Briefje waarmee de *Koning* een wetsvoorstel aanbiedt aan de *Tweede Kamer*. De tekst ligt vast.

Koninklijke familie

Alle verwanten van de regerende Koning vormen samen de Koninklijke familie. Voor degenen onder hen die niet tot het *Koninklijk Huis* behoren, dragen ministers geen verantwoordelijkheid, tenzij een lid van de familie op verzoek van de regering activiteiten ontwikkelt. Denkbaar is bijv. dat een lid van de koninklijke familie Nederland vertegenwoordigt bij een internationale bijeenkomst of gevraagd wordt als deskundige op een bepaald gebied taken te vervullen.

Koninklijk Huis

Tot het Koninklijk Huis behoren de *Koning*, de afgetreden Koning, alle leden van de *koninklijke familie* die voor troonopvolging in aanmerking komen en alle echtgenoten van deze leden van het Huis. Bij de *erfopvolging* wordt de in de wet vastgelegde volgorde in acht genomen. Van opvolging zijn uitgesloten familieleden die voor hun huwelijk geen toestemming hebben gevraagd aan de *Staten-Generaal* of aan wie toestemming is geweigerd. Leden van het Koninklijk Huis, de Koning uitgezonderd, vallen niet rechtstreeks onder de *ministeriële verantwoordelijkheid*, tenzij zij ten behoeve op verzoek van de regering bepaalde taken vervullen. Voor het overige geldt de ministeriële verantwoordelijkheid voorzover het handelen van leden van het Huis het openbaar belang raakt. Gezegd wordt

Koninkrijk der Nederlanden

wel: Hoe dichterbij de troon (bijv. de *Kroonprins*) hoe zwaarder de ministeriële verantwoordelijkheid.

Koninkrijksregering

De officiële naam voor het staatsverband van Nederland, de Nederlandse Antillen en Aruba. De *Koning* is staatshoofd van het koninkrijk en van elk van de drie autonome landen.

(zie ook: *Statuut voor het koninkrijk*)

De regering van het koninkrijk bestaat uit de *Koning* en de *ministers* van Nederland. De *gevolmachtigd ministers* van de Nederlandse Antillen en van Aruba zijn geen lid van deze regering. Wel nemen zij deel aan de vergaderingen van de *rijksministerraad*.

Krijgsmacht

De Nederlandse defensie is georganiseerd in vier commando's (krijgsmachtdelen): landstrijdkrachten (Koninklijke Landmacht), luchtstrijdkrachten (Koninklijke Luchtmacht), zeestrijdkrachten (Koninklijke Marine) en de Koninklijke marechaussee. Zij vormen samen de krijgsmacht onder bevel van de commandant der strijdkrachten.

Kroon

Een enigszins verouderde naam voor *regering*, die nog wel gebruikt wordt in begrippen als *kroonbenoeming* (burgemeesters worden benoemd door de Kroon = regering). In een

Kroonbenoeming

aantal wetten komt de term Kroon nog voor, altijd in de betekenis van regering (bijvoorbeeld: eenheid van de Kroon in de Wet Openbaarheid van Bestuur). Alleen in het *Statuut voor het Koninkrijk* wordt in artikel 1 Kroon nog in de letterlijke betekenis gebruikt: De Kroon van het Koninkrijk wordt erfelijk gedragen.

(zie: *Kroon*)

Kroonprins

Niet officiële benaming van de eerste in de lijn van *erfopvolging* van de regerende Koning.
De officiële titel is: Prins van Oranje.
Gaat het om een vrouwelijke opvolger dan: Prinses van Oranje.

Landsadvocaat

Jurist die bij *Koninklijk besluit* benoemd is tot advocaat van de *staat*. De 'huisadvocaat' van de staat kan gevraagd worden om juridisch advies te geven en om de staat te verdedigen in rechtszaken tegen de staat. Er is maar één landsadvocaat, maar andere juristen die bij het kantoor van de landsadvocaat werken, kunnen in zijn naam optreden. De landsadvocaat is geen ambtenaar. Zijn kantoor is gewoon een private onderneming, waar alle zaken kunnen worden behandeld. Met één uitzondering: geen zaken tegen de Staat.

Legaliteitsbeginsel

Elke beperking van de vrijheid van burgers, elke verplichting die de overheid aan haar burgers oplegt moet berusten op de *wet*. Legaliteit staat voor rechtmatigheid en wettigheid. Op zich is dat nog geen garantie dat de overheid de vrijheden van haar burgers steeds voldoende beschermt. Het legaliteitsbeginsel houdt in dat elk overheidshandelen moet steunen op de wet. Daarom ook de eis dat elk overheidsoptreden voldoet aan de *algemene beginselen van behoorlijk bestuur*.

Legitimiteit

Legitimiteit heeft te maken met de vraag of het handelen van de overheid als rechtvaardig en/of moreel aanvaardbaar wordt ervaren.

(zie ook: legaliteitsbeginsel)

Lijstverbinding

Politieke partijen kunnen vóór verkiezingen hun kandidatenlijsten verbinden. Daarmee vergroten zij hun kans op de toewijzing van *restzetels*. De verbonden lijsten worden bij toewijzing van *restzetels* volgens het systeem van de *grootste overschotten* als één lijst beschouwd. Lijstverbinding wordt meestal alleen aangegaan tussen partijen van verwante politieke richting/ideologie.

Machtenscheiding

Systeem waarbij de drie overheidstaken
 - wetgeving, bestuur en rechtspraak
 - niet in een en dezelfde hand zijn. Dit
 om machtsmisbruik te voorkomen. In
 de organisatie van de Nederlandse
 staat is er geen volledige scheiding van
 de wetgevende, de uitvoerende en de
 rechterlijke macht. Het zuiverst is de
 leer van de machtenscheiding
 verwezenlijkt in de onafhankelijke
 rechtspraak. De onafhankelijkheid is
 in de *Grondwet* vastgelegd. *Regering*
 noch *parlement* kan rechters schorsen
 of ontslaan. Dat kan alleen de *Hoge*
Raad.

Tussen de wetgevende en de
 uitvoerende macht bestaat geen zuivere
 scheiding. Regering en parlement
 hebben samen wetgevende
 bevoegdheid. Ook is er in de praktijk
 een zekere vermenging tussen macht
 (*regering*) en controle (*parlement*) op de
 macht.

(zie ook: *dualisme, monisme, trias politica*)

Macro Economische Verkenningen (MEV)

Tegelijk met de *miljoenennota* worden
 op *Prinsjesdag* de door het *Centraal*
Planbureau (CPB) gemaakte
 economische en budgettaire
 voorspellingen voor het komende
 begrotingsjaar gepubliceerd. Die
 voorspellingen zijn mede gebaseerd
 op de plannen van de *regering* voor dat

Mandaat

jaar. Bij de besluitvorming over die plannen beschikt het *kabinet* over berekeningen van het CPB, in feite concepten voor de definitieve MEV.

Het geven van opdracht tot het vervullen van een taak. Een bestuursorgaan kan bijv. iemand machtigen (mandateren) om onder zijn verantwoordelijkheid en in zijn naam bevoegdheden uit te oefenen. Anders dan bij *delegatie* blijft de verantwoordelijkheid voor de uit te oefenen taak bij degene die het mandaat verleent. Mandaat is in deze betekenis daarom geen volmacht. De term wordt ook wel gebruikt in de samenstelling: kiezersmandaat, om aan te geven dat een volksvertegenwoordiger er zit dankzij en in opdracht van de kiezer. In deze zin is mandaat wel gelijk aan volmacht.

Medebewind

Het uitvoeren van beleid dat door een hogere overheid op hoofdlijnen is vastgesteld. Een deel van de taak van *provincies* en *gemeenten* is uitvoering van door de *centrale overheid* vastgestelde beleid.

(zie ook: *autonomie*)

Meerderheidskabinet

Kabinet dat bij zijn aantreden kan rekenen op de steun van een meerderheid van de Tweede Kamer en waarvan het programma als regel tot stand is gekomen door onderhandelingen tussen de deelnemende partij (coalitie). Bewindslieden zijn vrijwel steeds op voordracht van hun partijen tot het kabinet toegetreden.

Memorie van antwoord

*Term die alleen nog wordt gebruikt in het proces van wetgeving van de Eerste Kamer en de regering. Met de Memorie van antwoord reageert de regering op het voorlopig verslag, de eerste schriftelijke bemerkingen en vragen vanuit de Eerste Kamer over een wetsvoorstel. In het wetgevingsverkeer tussen de Tweede Kamer en de regering wordt de term niet meer gebruikt. Hij is vervangen door de term *nota naar aanleiding van het verslag*.*

Memorie van toelichting

Bij elk wetsvoorstel hoort een toelichting waarin de indiener onder meer verantwoordt en uitlegt waarom het voorstel wordt gedaan, welke doelstellingen met het voorstel worden nagestreefd, hoe de voorgestelde regel, eenmaal wet geworden, kan worden uitgevoerd en gehandhaafd. De memorie van toelichting is een wezenlijk onderdeel van de

Miljoenennota

wetsgeschiedenis zoals ook andere schriftelijke stukken die bij de behandeling van een wetsvoorstel zijn gewisseld en de parlementaire debatten die erover zijn gevoerd. Dit geheel van wetsdocumenten kan een rol spelen in rechtszaken.

De miljoenennota die jaarlijks op *Prinsjesdag* tegelijk met de *rijksbegroting* door de minister van Financiën aan de *Tweede Kamer* wordt aangeboden, heet voluit: Nota over de toestand van 's Rijks Financiën. Ze geeft inzicht in de economische en financiële situatie van het land en licht de plannen en keuzes van de *regering* voor het nieuwe begrotingsjaar toe, vergezeld van een overzicht van de kosten.

Minderheidskabinet

Kabinet dat bij zijn aantreden niet verzekerd is van de steun van een meerderheid in de *Tweede Kamer*. Per onderwerp zal het de steun van een meerderheid moeten zoeken. In de Nederlandse praktijk is een minderheidskabinet meestal een tijdelijk optredend *rompkabinet* of *overgangskabinet*.

(Zie ook: wisselende meerderheden)

Minister

Bij Koninklijk besluit benoemd lid van de regering en de ministerraad, belast met de leiding van een ministerie. Een *minister zonder portefeuille* of een *programmaminister* is niet belast met de leiding van een ministerie. Als regel zijn alle ministers lid van een van de deelnemende partijen aan het kabinet. Een minister die hoofd is van een ministerie wordt aangeduid als *minister van...*

(zie ook: *gevolmachtigd minister, minister ad interim, minister zonder portefeuille, programmaminister, minister van Staat*)

Minister ad interim

Minister die een collega vervangt, die tijdelijk niet in staat is zijn functie uit te oefenen. Is er op het ministerie van de afwezige minister een *staatssecretaris*, dan kan die als vervanger optreden. Een minister ad interim kan in vergaderingen van de ministerraad maar één stem uitbrengen. Een vervangende staatssecretaris heeft geen stemrecht. Bij de vorming van een kabinet wordt een vast vervangingsschema voor de ministers opgesteld.

Minister-president

Voorzitter van de ministerraad, onderraden en ministeriële commissies. Het door hem geleid kabinet draagt zijn naam. Belast met de leiding van het ministerie van Algemene Zaken. Hij kan de andere ministers geen bevelen of richtlijnen geven. Hij heeft wel een

Minister van Staat

coördinerende functie en bevordert de samenhang van beleid. Hij stelt de agenda van de ministerraad op, hij beslecht competentiegeschillen tussen ministers. Hij is lid van de *Europese Raad*. Daar is hij, anders dan in eigen land, wel regeringsleider.

Eretitel die bij *Koninklijk besluit* kan worden verleend aan personen die zich langdurig en op bijzondere wijze hebben ingezet in het bestuur van het land. De titel kan in beginsel aan iedereen worden verleend. In de praktijk worden vooral oud-ministers-presidenten en voormalige ministers met de titel vereerd. Het *staatshoofd* vraagt hen zo nu en dan om advies. Zij worden ook uitgenodigd bij ceremoniële bijeenkomsten, zoals staatsbezoeken. De erefunctie is niet betaald.

Minister zonder portefeuille

Minister die zelf geen ministerie leidt. Hij is belast met een of meer specifieke onderdelen van het beleid. Hij heeft geen eigen begroting. Ook wat dat betreft is hij 'inwonend' bij een minister die een ministerie leidt. Voor het overige heeft hij dezelfde rechten en plichten als andere ministers. Een minister zonder portefeuille wordt aangeduid als minister **voor...**

(Zie ook: programmaminister)

Ministeriële commissie

Commissie uit de ministerraad ter voorbereiding van besluitvorming door de *ministerraad* over een concreet onderdeel van het beleid. De *minister-president* is voorzitter.

Ministeriële regeling

Nadere, hoofdzakelijk uitvoerings-technische uitwerking van in een *wet* of een *algemene maatregel van bestuur* (AMvB) vastliggende bepalingen. Een vorm van een *algemeen verbindend voorschrift*. Een ministeriële regeling wordt niet om advies aan de *Raad van State* voorgelegd.

Ministeriële verantwoordelijkheid

Als beginsel ligt de ministeriële verantwoordelijkheid vast in artikel 42.2 van de *Grondwet*: De Koning is onschendbaar; de ministers zijn verantwoordelijk. Deze verantwoordelijkheid waarborgt dat het openbaar bestuur onderworpen is aan de democratische controle door de volksvertegenwoordiging. Uitwerking van het beginsel is onder meer te vinden in artikel 68 *Grondwet*: de inlichtingenplicht en in artikel 69: de verschijningsplicht.

Een *minister* is voor zijn (niet) handelen verantwoordelijk tegenover de *Eerste Kamer*, de *Tweede Kamer* en de *Verenigde Vergadering*. Hij is gehouden de kamers alle gewenste inlichtingen te geven,

Ministerraad

tenzij het belang van de staat zich daartegen verzet. De kamer als geheel, een minderheid en zelfs elk lid kan de minister ter verantwoording roepen. De minister is ook aanspreekbaar op het (niet) handelen van de Koning. De ministeriële verantwoordelijkheid strekt zich ook uit tot het doen en laten van de aan hem, in zijn functie van hoofd van een ministerie, ondergeschikte ambtenaren. Wat voor een minister geldt, is ook van toepassing op een staatssecretaris. Die heeft tegenover het parlement een eigen politieke verantwoordelijkheid. De minister blijft wel aanspreekbaar op en verantwoordelijk voor het gehele beleidsterrein van zijn ministerie, dus ook op die onderdelen die zijn toegewezen aan de staatssecretaris.

(zie ook: Koninklijk Huis)

De vergadering van de *ministers* onder voorzitterschap van de *minister-president*. (Of bij zijn afwezigheid van een vice-minister-president.) Hij beraadslaagt en besluit over het algemeen regeringsbeleid en bevordert de eenheid van dat beleid. Besluiten kunnen alleen worden genomen wanneer ten minste de helft van het totale aantal ministers aanwezig is. Bij stemmingen beslist de meerderheid. Bij staken van de stemmen geeft de stem van de minister-president de doorslag. Er wordt overigens zelden gestemd. Zo

zelden dat als het wel gebeurt er een crisis in de lucht hangt.

Een lid van de raad mag niet handelen in strijd met de besluiten van de raad.

Hij is gebonden aan *geheimhoudingsplicht*. Alleen *ministers* zijn lid van de raad en hebben stemrecht.

Staatsecretarissen kunnen op uitnodiging of verzoek of ter vervanging van hun ministers aan de beraadslagingen deelnemen, maar hebben slechts adviserende stem. De ministerraad kent zogenoemde *onderraden* en *ministeriële commissies* waarvan de minister-president ook voorzitter is.

(zie ook: homogeniteitsbeginsel, rijksministerraad)

Mondeling overleg

Debat van een commissie uit de *Tweede Kamer* of de *Eerste Kamer* met een *minister/en* of *staatssecretaris* over een specifiek punt van beleid. Dat kan zijn een *wetsvoorstel*, een *nota*, (een onderdeel van) een begroting of algemeen beleid. Van het overleg wordt een woordelijk verslag gemaakt.

Monisme

1. Parlementair stelsel waarin de bevoegdheden, taken en functies van het bestuur en de volksvertegenwoordiging van elkaar zijn afgeleid. Er is sprake van onderschikking. Bestuur en volksvertegenwoordiging kunnen daardoor niet of slechts in beperkte mate onafhankelijk van elkaar functioneren.

Motie

Op decentraal niveau is het stelsel in de kern monistisch. *Raad (staten)* staan aan het hoofd van de *gemeenten (de provincies)*; *raden (staten)* kunnen niet worden ontbonden door het *college van B&W (GS)*; *wethouders (gedeputeerden)* worden door de raad (de staten) benoemd.

Sinds 2002 is een dualistische element ingevoerd in het decentrale systeem: wethouders (gedeputeerden) zijn geen lid meer van de raad (de staten).

2. Waar het gaat om internationale verdragen betekent de term monisme dat bepalingen van door een land onderschreven verdragen rechtsreeks verplichtend zijn voor bestuursorganen, vertegenwoordigende lichamen en burgers. Ze hoeven niet eerst in nationaal recht te worden omgezet. Nederland hangt in dit verband het monisme aan.

(zie ook: dualisme, machtscheiding, trias politica, vertrouwensregel)

Uitspraak van de volksvertegenwoordiging gericht tot het *kabinet, Gedeputeerde Staten, het college van burgemeester en wethouders* of individuele leden van die colleges, over het voorgenomen, het in uitvoering zijnde of gevoerde beleid, een politieke uitspraak. In de kamers kan een motie ook gericht zijn aan het *presidium*.

Een motie begint met de zogeheten overweging (de reden van indiening)

Motie van afkeuring

en eindigt met het dictum (de uitspraak, het verzoek).

Anders dan bij een *amendement* is een motie juridisch niet bindend.

Degenen tot wie de motie is gericht kan haar onaanvaardbaar verklaren, naast zich neerleggen/niet uitvoeren. Over een dergelijke handelwijze kan alleen een politiek oordeel worden geveld.

(zie ook: motie van afkeuring, motie van wantrouwen)

(zie: motie van wantrouwen)

Motie van wantrouwen

Uitspraak van de (*Eerste of Tweede Kamer*) waarin het vertrouwen in een bewindspersoon of het *kabinet* wordt opgezegd. Ze is vaak verpakt in een *motie van afkeuring*, die eigenlijk niet meer is dan een beleefde manier om het vertrouwen op te zeggen. In de praktijk gebeurt het dan ook dat een bewindspersoon of een kabinet een bij motie uitgesproken afkeuring opvatten als het opzeggen van vertrouwen.

Een motie van wantrouwen heeft het aftreden van de bewindspersoon of het kabinet tot gevolg.

Indiening van een motie van wantrouwen in de Eerste Kamer is uitzonderlijk.

Nader rapport

Schriftelijke reactie van minister op het door de *Raad van State* uitgebrachte advies over een in te dienen *wetsvoorstel*. Het advies van de raad en het nader rapport worden tegelijk met het wetsvoorstel aan de Tweede Kamer gestuurd.

Najaarsnota

Vóór 1 december van elk jaar moet de minister van Financiën aan de *Staten-Generaal* een overzicht sturen van de stand van zaken van de lopende begroting en eventuele gewenste wijzigingen in die begroting. (*zie ook: rijksbegroting, voorjaarsnota, financieel jaarverslag rijk, suppletoire begroting*)

Nationale ombudsman

Bij de Nationale ombudsman kan elke burger een verzoek indienen om een klacht over overheidsoptreden te onderzoeken. De ombudsman onderzoekt dan of de aangeklaagde overheidsorganisatie onbehoorlijk heeft gehandeld tegenover de burger. Klachten kunnen worden ingediend over optreden van de centrale en decentrale overheden, *gemeenschappelijke regelingen* en hun uitvoeringsorganen. Als voor een decentrale overheid een eigen voorziening voor behandeling van klachten is ingesteld, kan geen beroep gedaan worden op de Nationale ombudsman. Nogal wat lagere

Noord-Atlantische verdragsorganisatie (NAVO)

overheden hebben een eigen ombudsvoorziening.

De Nationale ombudsman kan *ministers* niet oproepen in persoon te komen getuigen. Uitspraken van de ombudsman zijn openbaar.

De Nationale ombudsman is een *Hoog College van Staat*, onafhankelijk van de *regering*. Hij wordt, telkens voor een termijn van zes jaar, benoemd door de *Tweede Kamer* uit een aanbeveling van drie kandidaten. Die aanbeveling wordt opgesteld door de vice-president van de *Raad van State*, de president van de *Hoge Raad* en de president van de *Algemene Rekenkamer*.

De Noord - Atlantische verdragsorganisatie (in het Engels NATO, in het Frans OTAN) werd in april 1949 opgericht als verdedigingsorganisatie van de westerse wereld. Nederland is van begin af aan lid. Sinds begin van de jaren negentig, de val van de Muur, zijn ook voormalig communistische, Oosteuropese staten lid. Ook zijn de doelstellingen van de NAVO breder geworden. Ze houdt zich nu ook bezig met bestrijding van terrorisme, opbouw van democratie en het voorkomen van verspreiding van kernwapens.

Aan het hoofd van de organisatie staat de secretaris-generaal, tevens voorzitter van de Noord - Atlantische Raad, waarin de vertegenwoordigers

Nota naar aanleiding van het verslag

van de lidstaten zitting hebben. De raad kan alleen bij unanimiteit beslissen. De secretaris-generaal is afkomstig uit een van de Europese lidstaten. Daar en tegen is de hoogste militair een Amerikaan. Hij is SACEUR, supreme allied commander in Europe, maar voert, anders dan de traditionele naam zou kunnen doen vermoeden, het commando over alle NAVO-troepen, ook die buiten Europa. De NAVO heeft geen eigen leger maar is een samenwerkingsverband van de nationale legers van de lidstaten.

Reactie van de indiener(s) van een wetsvoorstel op het *verslag* van de *Tweede Kamer* over het ingediende voorstel.

Nota-overleg

Overleg van kamercommissie met bewindslieden over een beleidsnota. Er wordt als regel een beknopt verslag van gemaakt. Op verzoek kan er echter ook een woordelijk (stenografisch) verslag worden gemaakt. Is dat het geval dan kunnen er ook *moties* worden ingediend, die in de *plenaire vergadering* in stemming worden gebracht. Een nota-overleg kan ook gehouden worden met de commissie voor de werkwijze van de kamer. *(zie ook: algemeen overleg, begrotings-overleg, mondeling overleg, tweeminutendebat, wetgevingsoverleg)*

Nota van toelichting

Verantwoording van een *algemene maatregel van bestuur (AMvB)*. De verantwoording houdt onder meer in: het waarom, hoe uit te voeren en te handhaven, welke lasten zijn er aan verbonden voor overheid, burgers, bedrijven, instellingen.

Nota van wijziging

Een *minister* en/of *staatssecretaris* en de indiener van een *initiatiefwetsvoorstel* kunnen tijdens de behandeling van een *wetsvoorstel* door de *Tweede Kamer* wijzigingen op de aanvankelijk ingediende tekst aanbrengen. Dat gebeurt in een nota van wijziging.

Novelle

Kabinet noch *Eerste Kamer* kunnen op een door de *Tweede Kamer* goedgekeurd *wetsvoorstel* voorstellen tot wijziging indienen. Op deze regel is één uitzondering mogelijk. De *Eerste Kamer* kan, als zij bezwaar heeft tegen een of meer onderdelen van het wetsvoorstel en verwerping haar te ver gaat, het kabinet vragen om een novelle. Wil het kabinet aan dat verzoek voldoen dan moet het een apart wetsvoorstel tot wijziging van het wetsvoorstel dat in de *Eerste Kamer* in discussie was, bij de *Tweede Kamer* indienen. Pas nadat beide wetsvoorstellen door beide kamers zijn aangenomen, kunnen zij in werking treden. Er zijn dan dus twee wetten: de wet met de tekst die eerder

door de Tweede Kamer werd aanvaard
(en daarna door de Eerste Kamer) én
de wet met de alsnog door beide
kamers goedgekeurde wijziging.

Onderraad

De *ministerraad* kent een aantal onderraden ter voorbereiding van de besluitvorming door de ministerraad over een aantal thematisch samenhangende gebieden van het beleid. Bijv. internationale en Europese zaken, veiligheid en rechtsorde, sociale samenhang. Het aantal raden en de thema's kunnen per kabinet verschillen.

Onderraden mogen besluiten nemen. De ministerraad moet deze dan nog wel aanvaarden. Elke minister kan verzoeken een onderwerp, geagendeerd voor of besproken in een vergadering van een onderraad, in de ministerraad aan de orde stellen. Dat kan ook als een onderraad al een besluit heeft genomen.

De *minister-president* zit de vergaderingen van de onderraden voor. Per beleidsgebied zorgt een coördinerend minister voor de ambtelijke voorbereiding. Elke minister kan zich door één ambtenaar als adviseur laten vergezellen.

Ongeschreven (staats)recht

Ongeschreven recht (ook wel *gewoonterecht* genoemd) komt zowel voor in het privaatrecht, in het bestuursrecht als in het staatsrecht. In de eerste twee categorieën krijgt het vorm door rechterlijke overwegingen als: wat te verstaan onder redelijkheid, goede trouw, behoorlijk bestuur. In het staatsrecht gaat het vooral om gedragspatronen, conventies tussen regering en parlement. Een ongeschreven regel is bijv. dat een minister moet aftreden als hij het vertrouwen van de kamer verliest.

Onschendbaarheid

In het staatsrecht staat de term onschendbaarheid voor de grondwettelijke verhouding tussen *Koning* en *ministers*. De Koning kan voor zijn doen en laten niet door de volksvertegenwoordiging, de ministers of rechters ter verantwoording worden geroepen; de politieke verantwoordelijkheid ligt bij de minister. Die verantwoordelijkheid geldt voor alle openbare optredens van de Koning. Hijzelf is wel verantwoordelijk voor de inrichting van zijn Huis, zoals het in de Grondwet heet. Dat wil zeggen dat hij zijn eigen huishouding (secretariaat, personeel) regelt.

(zie ook: Koning, ministeriële verantwoordelijkheid)

Ontbindingsrecht

Bij Koninklijk besluit kan de regering zowel de *Eerste Kamer* als de *Tweede Kamer* ontbinden. Na een ontbinding volgen nieuwe verkiezingen. Aan het einde van de reguliere zittingstermijn van de Eerste of de Tweede Kamer is geen Koninklijk besluit tot ontbinding nodig. De kamers zijn dan automatisch, van rechtswege, ontbonden. Ontbinding kan ook tussentijds, bijv. na de val van een kabinet. Hoewel niet voorgeschreven, maar beperkt tot de *Tweede Kamer*. In een Koninklijk besluit tot ontbinding staat de datum van ontbinding, de datum van de kandidaatstelling en de datum waarop de nieuw gekozen kamer voor het eerst bijeenkomt. Die datum is dezelfde als de ontbindingsdatum. Zo wordt voorkomen dat er een parlamentsloze periode ontstaat. De oude *Tweede Kamer* blijft in functie tot de dag waarop de nieuwe kamer aantreedt.

In twee gevallen heeft de regering de plicht de kamer(s) te ontbinden: 1) bij herziening van de *Grondwet* moet de Tweede Kamer worden ontbonden; 2) indien er bij afstand of overlijden van de *Koning* geen wettelijke erfgenaam is, moeten de beide kamers worden ontbonden en verkiezingen worden gehouden voordat een opvolger kan worden benoemd.

Provinciale Staten, *gemeenteraden* en het *Europees Parlement* kunnen niet ontbonden worden.

Openbaar Ministerie (OM)

Onderdeel van de rechtelijke macht.
Geen ministerie in de gebruikelijke zin van het woord.

Het OM is de enige instantie die verdachten van het plegen van een strafbaar feit voor de rechter kan brengen. Het OM is belast met opsporing en vervolging van strafbare feiten. Het ziet ook toe op de uitvoering van rechterlijke vonnissen. Het College van procureurs-generaal (PG's) heeft de leiding van het OM. Leden van het OM hebben wettelijke bevoegdheid tot vervolging, maar zijn ondergeschikt aan de minister van Justitie, die politieke verantwoordelijk is voor doen en laten van het OM.

Organiek(e)wet, - besluit, - regeling

Onder deze begrippen vallen al die regels waarmee overheidsorganen werden of worden ingesteld en waaraan bevoegdheden worden toegekend. Inrichting en bevoegdheden van de rechterlijke instanties en van besturen van *provincies* en *gemeenten* berusten op organieke wetten (b.v. Provinciewet, Gemeentewet). Reglementen van orde van bijv. de *ministerraad* en de *Tweede Kamer* zijn organieke regelingen. Overigens een enigszins in onbruik geraakte term.

Overgangskabinet

Een kabinet dat de zaken waarneemt tussen twee kabinetten in en verkiezingen uitschrijft. Zo'n kabinet is vaak een restant van een gevallen *meerderheidskabinet*. Heet dan ook wel *rompkabinet*.

(zie ook: interimkabinet)

Overgangsrecht

Om bij herziening van de *Grondwet* te voorkomen dat er gaten in de wetgeving vallen, voorziet de *Grondwet* erin dat 'oude' wetten, die in strijd zijn met de nieuwe *Grondwet*, van kracht blijven totdat de wetgeving is aangepast. Ook bij andere wetten dan de *Grondwet* kan overgangsrecht gelden.

(zie ook: additionele artikelen)

Parlement

Andere naam voor de *Staten-Generaal* of de beide *kamers* samen. In het spraakgebruik wordt de *Tweede Kamer* vaak als het parlement aangeduid.

Parlementair jaar

Het parlementaire jaar loopt van de *derde dinsdag in september* van het ene jaar tot *prinsjesdag* in het volgende jaar. De term heeft aan betekenis ingeboet sinds de grondwetsherziening van 1983. Toen raakte in onbruik dat de zitting van het parlement op de zaterdag voor prinsjesdag werd gesloten om op prinsjesdag zelf weer te worden geopend: de opening van het parlementaire jaar. Daardoor werd voorkomen dat er drie parlamentsloze dagen waren. Nu is de reguliere zitting van het parlement vier jaar. Na *ontbinding* om politieke redenen - bijv. de val van een kabinet - wordt bij wet de zittingstermijn van de nieuw gekozen Tweede Kamer bepaald. De termijn kan echter nooit langer zijn dan vijf jaar.

Parlementair kabinet

Kabinet dat gevormd is op basis van programma-afspraken tussen coalitiefracties in de Tweede Kamer en zich daardoor, tot het tegendeel blijkt, verzekerd weet van de steun van een meerderheid.
(zie ook: *meerderheidskabinet*)

Parlementair onderzoek

Lichtere vorm van het onderzoeksrecht van het parlement dan de *parlementaire enquête*. Gaat vaak over zaken die in aanleg minder politiek gevoelig liggen dan die welke bij een enquête aan de orde komen. Het kan echter ook voorkomen dat een zaak juist zodanig politiek gevoelig ligt, dat een meerderheid van het parlement een enquête vanwege de mogelijke politieke gevolgen niet aandurft. De werkwijze van een onderzoekscommissie is niet bij wet geregeld. Getuigen hebben geen verschijningsplicht en worden niet onder ede gehoord. Elk onderzoek kan leiden tot een enquête. Voorbeelden van een parlementair onderzoek: onderwijsvernieuwing, klimaatverandering en broeikaseffect, grote infrastructurele projecten.

Parlementaire enquête

Zwaarste vorm van parlementair onderzoek. De *Eerste Kamer* en de *Tweede Kamer* ieder afzonderlijk en de beide kamers samen (*verenigde vergadering*) hebben het grondwettelijke recht van onderzoek (enquête). Het enquêterecht is nader in een wet geregeld. Alleen een meerderheid uit een van deze organen kan tot het houden van een enquête besluiten. Een door de kamer uit haar midden benoemde commissie doet de voorbereiding, hoort de getuigen en deskundigen, brengt aan de kamer

Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa

verslag uit en doet desgewenst aanbevelingen voor in de toekomst te voeren beleid. Getuigen zijn verplicht te verschijnen en onder ede informatie te geven, tenzij de wet hen daarvan ontslaat. De zittingen van de commissie, waarin getuigen en deskundigen worden gehoord, zijn in beginsel openbaar.

Voorbeelden van parlementaire enquêtes: regeringsbeleid '40-'45, bouwenquête, RSV-enquête (steun aan scheepsbouw).

(zie ook: enquêterecht, parlementair onderzoek)

Het hoogste van de twee organen van de Raad van Europa (het andere is het Comité van Ministers). Forum voor uitwisseling van ervaringen, opvattingen, ontwikkelen van ideeën over de aanpak van vraagstukken in Europa. Ook het voorbereiden van verdragen (conventies) tussen de lidstaten en het adviseren van het Comité van Ministers behoort tot de taken van de vergadering. Ze geeft ook leiding aan het pan-Europese programma voor samenwerking tussen nationale parlementen. Echte parlementaire bevoegdheden heeft de vergadering niet. De Parlementaire Vergadering, gevestigd in Straatsburg, bestaat uit 315 gekozen leden van nationale parlementen en komt vijfmaal per jaar bijeen.

Passief kiesrecht

Het recht om zich kandidaat te stellen voor verkiezing tot lid van een volksvertegenwoordiging.
(zie ook: *actief kiesrecht*)

PBO - organen

Productschappen en bedrijfsschappen vormen samen met de *Sociaal Economische Raad (SER)* de publiek-rechtelijke bedrijfsorganisatie, PBO. Het zijn *openbare bestuurslichamen*, die de gezamenlijke belangen behartigen van economische sectoren. Productschappen doen dat voor bedrijven met dezelfde producten (bijv. vee en vlees), bedrijfsschappen voor bedrijven met dezelfde economische functie (bijv. horeca).

Persoonlijk feit

Elk lid van de kamers kan op elk moment het woord vragen vanwege een persoonlijk feit. Hij moet daarbij een voorlopige aanduiding geven van dat feit opdat de voorzitter kan bepalen of er werkelijk sprake is van een persoonlijk feit. Te denken valt aan belediging of als onterecht ervaren aantijgingen.
(zie ook: *voorstel van orde*)

Petitierecht

Elke burger heeft het grondwettelijk gegarandeerde recht bij het *bevoegd gezag* (bijv. *parlement, gemeenteraad, Provinciale Staten*) een verzoek in te dienen. Ook een klacht over

Plenaire vergadering

overheidsoptreden wordt daartoe gerekend. Nergens in de wet is geregeld dat er een antwoordplicht bestaat noch hoe een verzoek moet worden behandeld. Wel bestaan er bij parlement, raad en staten regels. Zo kennen de *Eerste* en de *Tweede Kamer* de commissie voor de verzoekschriften, die aan de kamers verslag moet uitbrengen over ingekomen verzoeken en de behandeling daarvan. Het recht van petitie staat aan de basis van bijv. de *Nationale ombudsman* en het *burgerinitiatief*.

Alle vergaderingen van de kamers (*gemeenteraad*, *Provinciale Staten*) anders dan commissievergaderingen, zijn plenaire - voltallige - vergaderingen. Voltallig wil niet zeggen dat alle leden in de vergadering aanwezig moeten zijn. De helft plus één van het aantal leden (*quorum*) moet er aan het begin van de vergadering zijn. In de praktijk van de kamers betekent aanwezig zijn de presentielijst getekend hebben. Als meer dan de helft van de leden de presentielijst heeft getekend, kan de vergadering beginnen.

Portefeuille

Benaming voor het takenpakket van een minister die ook hoofd van het ministerie is. Ook bij een kamerlid wordt wel gesproken over de portefeuille die hij beheert, de beleidsonderdelen waarop hij namens zijn fractie woordvoerder is. *(zie ook: minister zonder portefeuille)*

Prejudiciële beslissing

Rechters in de lidstaten van de Europese Unie kunnen of moeten aan het *Europese Hof van Justitie* uitleg vragen van het Europese recht. Het kan daarbij gaan over óf interpretatie óf geldigheid van *EU-recht*. Bij twijfel over geldigheid **moet** de nationale rechter - zowel de lagere als de hogere rechter - het Hof een uitspraak vragen. Bij twijfel over interpretatie **mag** de lagere rechter om een uitspraak vragen; de hogere rechter (bijv. *Hoge Rad, Raad van State*) **moet** dit doen. De prejudiciële beslissing (uitleg, uitspraak) is bindend.

Premier

Andere benaming voor de *minister-president*.

Presidium

Dagelijks bestuur van *kamers, Provinciale Staten en gemeenteraden*.

In de *Eerste Kamer* vormen de voorzitter en de voorzitters van de *fracties* het presidium (ook wel *seniorenconvent* genoemd).

In de *Tweede Kamer* bestaat het dagelijks bestuur uit de voorzitter en door en uit de fracties aangewezen ondervoorzitters.

In gemeenteraden en staten worden uiteenlopende regelingen toegepast. Het presidium van de raad en van de staten bestaat uit de voorzitter (de *burgemeester, de Commissaris van de Koningin*), diens vaste plaatsvervanger

Prinsjesdag

(een door de raad of door de staten gekozen lid) aangevuld met andere door de fracties aangewezen leden. Dat kunnen zowel de fractievoorzitters als andere leden zijn.

Het presidium van de kamers regelt de werkzaamheden, stelt de jaarlijkse raming van de uitgaven op, stelt commissies in en benoemt daarvan de leden, benoemt en ontslaat directeurs van de dienstonderdelen.

Naam van de *derde dinsdag in september*, de dag waarop de *Koning de troonrede* uitspreekt en de *regering* haar plannen voor het komende begrotingsjaar presenteert. Het parlement komt in *Verenigde Vergadering* bijeen.

Programmaminister

Minister belast met de behartiging van een beleidsterrein dat zich over meerdere ministeries uitstrekt. De aanduiding is voor het eerst gebruikt tijdens het kabinet-Balkenende IV. Een programmaminister heeft, net als een minister zonder portefeuille, geen eigen ministerie. Ambtenaren van de beleidsonderdelen van andere ministeries werken voor hem. Heeft een eigen begroting. Evenals een *minister zonder portefeuille* is een programmaminister een minister **voor.....**, niet **van**. Het is geen officiële titel.

Provinciale Staten

Gekozen volksvertegenwoordiging van *provincies*. Vertegenwoordigt alle inwoners van de provincie. Stelt de begroting en het overige beleid vast en controleert de uitvoering ervan.

Afhankelijk van het aantal inwoners van de provincie tellen de staten ten minste 39 en ten hoogste 83 leden, die eenmaal in de vier jaar worden gekozen. Voorzitter, maar geen lid, is de *Commissaris van de Koningin*.

De staten benoemen *Gedeputeerde Staten*, stellen een aanbeveling op voor benoeming van de commissaris en kiezen elke vier jaar de *Eerste Kamer*.
(zie ook: *getrapte verkiezingen*)

Provincie

Zelfstandig onderdeel van de Nederlandse staat. Grondgebied binnen bepaalde grenzen. Nederland heeft twaalf provincies. De provincie heeft een eigen bestuur, eigen ambtenaren, eigen inkomsten. Het *provinciebestuur* heeft het grondwettelijke recht zijn huishouding naar eigen goeddunken in te richten en te besturen. Dat heet de open huishouding. Alleen *bij of krachtens de wet* kan op dat recht inbreuk worden gemaakt.

Provinciebestuur

Provinciale Staten, *Gedeputeerde Staten* en de *Commissaris van de Koningin* vormen samen het bestuur van een provincie.

Provinciefonds

Een belangrijk deel van de uitgaven van een *provincie* wordt betaald uit de jaarlijkse uitkering aan de provincie uit het provinciefonds. Hoeveel een provincie krijgt is onder meer afhankelijk van de oppervlakte en het aantal inwoners. Het provinciefonds is onderdeel van de *rijksbegroting* en wordt beheerd door de *ministers* van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Financiën. Zij zijn echter niet verantwoordelijk voor wat de provincies met het geld doen. Daarover beslissen de provincies zelf. Provincies kunnen ook een specifieke uitkering krijgen. Die komt niet uit het fonds maar ten laste van de begroting van de minister die haar verstrekt. Die kan ook voorwaarden verbinden aan de besteding van de uitkering.
(zie ook: algemene uitkering, autonomie, financiële-verhoudingswet, verdeelmaatstaf)

Quorum

Het aantal leden dat minimaal aanwezig moet zijn in een volksvertegenwoordiging om rechtsgeldig te kunnen vergaderen en besluiten te nemen: meestal de helft plus één van het aantal leden.

Raad van Europa

In 1949 bij het verdrag van Den Haag opgericht samenwerkingsverband tussen regeringen met als voornaamste doel het waarborgen van mensenrechten, democratie, ontwikkeling van culturele identiteit en diversiteit, bevorderen van eenheid tussen de lidstaten. De raad kan zich bezighouden met vrijwel alle problemen die in Europa spelen zoals milieu, georganiseerde misdaad, aids en drugs. Om doelen te bereiken stimuleert de raad het sluiten van verdragen (conventies) tussen de lidstaten. Het belangrijkste verdrag is het *Europees verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden*.

Vrijwel alle landen van Europa zijn lid van de raad. Hij is gevestigd in Straatsburg.

(zie ook: Comité van Ministers, Europees Sociaal Handvest, Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa)

Raad van State

Oudste, onafhankelijk adviesorgaan van de *regering* over wetgeving en bestuur en hoogste algemene bestuursrechter. *Hoog College van Staat*. De *Koning* is voorzitter van de raad. In de praktijk geeft de door de *Kroon* benoemde vice-president - vaak een oud-politicus - leiding aan de werkzaamheden van de raad. De *Grondwet* bepaalt dat de vermoedelijke

opvolger van de Koning zitting neemt in de raad nadat hij achttien jaar is geworden. Bij *koninklijk besluit* kunnen ook andere, meerderjarige leden van het *Koninklijk Huis* zitting in de raad krijgen. Gebruikelijk is dat de echtgenote van de Koning en die van de erfopvolger zitting hebben in de raad. De Koning, de vermoedelijke opvolger noch enig ander lid van het Koninklijk Huis heeft in de raad stemrecht. Over elk *wetsvoorstel* - dus ook *initiatiefwetsvoorstellen* - moet de raad om advies worden gevraagd. Dat geldt ook voor een regelgevend *koninklijk besluit*. Elke woensdag komt de raad in voltallige zitting bijeen (de Volle Raad) om adviezen over wetgeving te bespreken.

Naast deze adviserende taak houdt de raad zich bezig met het beslechten van *geschillen van bestuur*. De afdeling bestuursrechtspraak van de raad is de hoogste rechter in geschillen tussen burger en overheid en tussen overheden onderling.

De raad bestaat uit ten hoogste 28 leden (*staatsraden*) en, vooral voor de rechtspraak, maximaal 52 staatsraden in buitengewone dienst. Er zijn twee staatsraden van het *koninkrijk*, die de Nederlandse Antillen en Aruba vertegenwoordigen wanneer er koninkrijkszaken aan de orde zijn, bijv. advisering over een *rijkswet*.

Raad voor de Rechtspraak

Een bij wet ingestelde raad die als taak heeft het bevorderen van de goede uitvoering van de rechtspraak. Hij is adviseur van de regering voor *wetsvoorstellen* en beleidsregels die gevolgen hebben voor het functioneren van de rechterlijke macht en de rechtspraak in het algemeen. Hij heeft bevoegdheden op de terreinen van financiën, organisatie, bedrijfsvoering en voorzieningen van de gerechten. Kan op die terreinen zo nodig aanwijzingen geven. De raad telt vijf leden. Zij worden voor zes jaar door de *Kroon* benoemd op voordracht van de minister van Justitie. Eenmalige herbenoeming is mogelijk.

Raming

Jaarlijkse berekening van de uitgaven van de *kamers* voor het komende begrotingsjaar. De raming wordt vastgesteld door de kamers en vervolgens aan de minister van Binnenlandse Zaken gestuurd voor opname in het begrotingshoofdstuk *Staten-Generaal*.

Ratificatie

Officiële bekrachtiging van een door of namens de *regering* ondertekend *Verdrag*. Van de ratificatie kan deel uitmaken de eis dat het verdrag bij wet is goedgekeurd door de *Tweede Kamer* en de *Eerste Kamer*. In beginsel schrijft de *Grondwet* parlementaire

Rechterlijke macht

goedkeuring voor, maar er zijn uitzonderingen mogelijk.

Alle organisaties van de rechtspraak (van *Hoge Raad* tot rechtbank) en rechters en officieren die daar werken vormen samen de rechterlijke macht. Ze is een van de drie machten in het *constitutioneel bestel*: de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke macht.

Rechtspersoon met een wettelijke taak (RWT)

Rechtspersoonlijkheid bezittende instellingen die wettelijke taken uitvoeren met belastinggeld, premiegeld en geld uit tarieven voor bijv. paspoort of rijbewijs. Het werkterrein van RWT's ligt vaak in de medische zorgsector (academische ziekenhuizen), onderwijs (primair en voortgezet onderwijs, beroeps-onderwijs, volwasseneneducatie), openbaar vervoer (NS).
(zie ook: *zelfstandig bestuursorgaan (ZBO)*)

Rechtsstaat

Samenleving waarin het recht, vorm gegeven in wetten, regeert. Kenmerken van een rechtsstaat zijn onder meer: de burger is beschermd tegen willekeur van de overheid; de macht van de overheid is geregeld - regeling is vaak beperking - door de wet; ook de overheid is in haar handelen aan de wet gebonden; de

Referendum

rechterlijke macht is onafhankelijk.
(zie ook: *machtenscheiding, trias politica*)

Volksstemming (raadpleging) over een voorgenomen besluit, een voorstel. Kan alleen gehouden worden in *gemeenten* die daarvoor een *verordening* hebben gemaakt. Alleen een niet-bindend referendum mag. Een landelijk referendum is niet mogelijk. De discussie daarover woedt al jaren. Door een tijdelijke wet is het eenmaal mogelijk geweest een raadplegend, niet-bindend referendum te houden: het Europees Grondwettelijk verdrag werd op 1 juni 2005 aan een volksstemming onderworpen.

Regeerakkoord

Afspraken tussen aan een *kabinet* deelnemende *fracties* over het te voeren beleid. Over het akkoord wordt tijdens de *kabinetsformatie* onderhandeld tussen de politieke aanvoerders van partijen. Nadat zij het eens zijn geworden, wordt het ontwerpakkoord ter goedkeuring aan de coalitiefracties voorgelegd. Goedkeuring betekent dat die fracties gebonden zijn aan het akkoord. Het kan tijdens de rit alleen gewijzigd worden met instemming van die fracties. Nadat het regeerakkoord tot stand is gekomen - inclusief de verdeling van de ministersposten over de deelnemende partijen - kan de *formateur* beginnen met het aanzoeken

Regentschap

van ministers. Een regeerakkoord wordt ook wel coalitieakkoord genoemd.

Tijdelijke waarneming van het koningschap.

Indien de *Koning* zijn functie niet kan uitoefenen, omdat hij langdurig ziek is of *buiten staat* is verklaard, wordt de eerste in de lijn van erfelijke opvolging regent. Hij moet dan wel 18 jaar of ouder zijn. (Prinses Juliana heeft tweemaal het koningschap waargenomen omdat Koningin Wilhelmina ziek was en daarom tijdelijk de uitoefening van het koninklijk gezag had neergelegd). Een regent treedt ook aan zolang de wettelijke opvolger van de Koning nog geen 18 jaar is op het moment dat de Koning afstand heeft gedaan of is overleden. In die omstandigheden moet de regent bij wet worden benoemd door de *verenigde vergadering*. (Dit gebeurde na het overlijden van Koning Willem III omdat Koningin Wilhelmina toen nog geen 18 jaar was. Koningin Emma werd regentes.) Voor een korte periode kan de *Raad van State* geroepen zijn tot de uitoefening van het koninklijk gezag. Die bepaling uit de *Grondwet* geldt voor de tijd die verloopt tussen de feitelijke en de aangekondigde *buiten staat verklaring* en tussen afstand/overlijden van de Koning en de benoeming van een regent.

Regering

Koning en ministers vormen samen de regering. Zo staat het in de Grondwet. In de praktijk is er ook sprake van regering als het gaat om de Koning en één of meer ministers.
(zie ook: *Koninkrijksregering*)

Regeringsverklaring

Bij het aantreden van een nieuw kabinet legt de *minister-president* in de *Tweede Kamer* een verklaring af. Hij legt daarin verantwoording af over de *kabinetsformatie* en geeft toelichting op het voorgenomen beleid. Daarna volgt een debat met de kamer, waarin de fracties hun posities tegenover het kabinet innemen.

Reglement van Orde

Regels waaraan bestuurders en/of volksvertegenwoordigers zich moeten houden bij het vergaderen, het nemen van besluiten, het uitoefenen van bevoegdheden, het instellen van commissies. Zo zijn er reglementen van orde voor de *ministerraad*, de *kamers*, *Provinciale Staten*, *gemeenteraden*.

Restzetel

Na verkiezingen worden de zetels in een *volksvertegenwoordiging* verdeeld over de partijen die om de gunst van de kiezers streden. Voor elke keer dat de *kiesdeler* werd gehaald, krijgt een partij een zetel toegewezen. Dat zijn de zogenoemde *volle zetels*. Dan blijft er vrijwel altijd nog een aantal zetels

Rijksbegroting

over. Op basis van dit overschot aan stemmen worden één of meer restzetels verdeeld.

(zie ook: evenredige vertegenwoordiging, grootste gemiddelden, grootste overschotten, kiesdrempel)

De departementale begrotingen, de begroting van de Nationale Schuld, de begrotingen van de *Koning* en het *Kabinet der Koningin*, van de Koninkrijksrelaties, de begrotingen van de *Staten-Generaal*, van de *Hoge Colleges van Staat*, van de fondsen, zoals het *gemeentefonds*, het *provinciefonds*, het Fonds Economische Structuurversterking, vormen samen de rijksbegroting.

Rijksministerraad

Deze *ministerraad*, ook wel de ministerraad van het koninkrijk genoemd, beraadslaagt over en behartigt de gezamenlijke belangen van de landen van het *koninkrijk*. De raad besluit over ontwerpen van *rijkswetten* en algemene maatregelen van rijksbestuur (AMvRB). In de rijksministerraad word alleen besloten over zaken waarover van te voren overeenstemming is bereikt met de regeringen van de landen overzee (Nederlandse Antillen en Aruba) of waarvan is vastgesteld dat er een geschilpunt is.

De rijksministerraad bestaat uit de Nederlandse ministers en de *gevolmachtigd ministers* van de

Rijkswet

Nederlandse Antillen en Aruba. Voorzitter is de *minister-president* van Nederland. De raad vergadert in beginsel maandelijks, voorafgaand aan de vergadering van de Nederlandse ministerraad. *(zie ook: Koninkrijksregering)*

Een rijkswet is een wet die betrekking heeft op een aangelegenheid van het koninkrijk en die het land de Nederlandse Antillen of het land Aruba raakt. Of een aangelegenheid een land raakt bepaalt de regering van dat land.

Het Statuut bepaalt welke onderwerpen altijd bij rijkswet of algemene maatregel van rijksbestuur geregeld moeten worden. Bijv.: alles wat met de verdediging van het koninkrijk van doen heeft, de buitenlandse betrekkingen waarbij de belangen van de landen overzee zijn betrokken, naturalisatievoorstellen, toelating en uitzetting van vreemdelingen.

Een rijkswet of AMvRB kan in het hele koninkrijk gelden. Er bestaan ook zo genoemde consensus-rijkswetten. Die hebben betrekking op een land van het koninkrijk. Alle landen moeten het wel over zo'n wet eens zijn.

Rompkabinet

*Kabinet dat aantreedt nadat een meerderheidskabinet is gevallen omdat een of meer partijen van de coalitie zijn uitgetreden. Het resterende deel (de romp) van het kabinet gaat in een nieuw te vormen minderheidskabinet door om de tijd tot nieuwe verkiezingen te overbruggen. Een rompkabinet is niet demissionair maar volledig handelingsbevoegd. Vaak beheren *ministers* in een rompkabinet meer dan één ministerie of worden *staatssecretarissen* tot minister bevorderd.*
(zie ook: interimkabinet, overgangskabinet)

Scheiding kerk en staat

Een algemeen aanvaard beginsel van het Nederlands recht is dat kerk en staat over en weer geen inhoudelijke en institutionele zeggenschap over elkaar hebben. Het beginsel staat niet in de Grondwet of enige andere wet. Het vloeit voort uit de vrijheid van godsdienst en het gelijkheidsbeginsel, die wel in de Grondwet zijn vastgelegd. In 1983 werd bij wet een einde gemaakt aan financiële banden tussen overheid en kerkgenootschappen.

Senaat

In het spraakgebruik wordt de *Eerste Kamer* vaak de Senaat genoemd.

Senator

Een lid van de *Eerste Kamer* wordt in het spraakgebruik vaak senator genoemd. Ook ter onderscheiding van *kamerlid*, waarmee doorgaans een lid van de *Tweede Kamer* wordt bedoeld.

Seniorenconvent

In de *Eerste Kamer* vormen de voorzitter van de kamer en de voorzitters van de *fracties* samen het college van senioren, dat de voorzitter bijstaat bij het leiden van de werkzaamheden van de kamer, bijv. het bepalen van de agenda. Daarnaast is er de huishoudelijke commissie, die toezicht houdt op de *griffie* en de huishoudelijke zaken regelt. Deze

Sociaal Economische Raad (SER)

commissie bestaat uit de voorzitter van de kamer en de twee ondervoorzitters.

Adviesorgaan van de *regering* en de beide kamers over sociaal-economisch beleid. Hoofdorgaan van de *Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie (PBO)*. De raad geeft gevraagd en ongevraagd advies. Het kan daarbij gaan om bijv. inkomensbeleid, sociale zekerheid, maar ook over sociale en economische aspecten van beleid op het terrein van milieu, energie, onderwijs. De raad bestaat uit elf vertegenwoordigers van de centrale werkgeversorganisaties, elf vertegenwoordigers van de vakcentrales en elf onafhankelijke kroonleden. Die laatsten worden op voordracht van het kabinet benoemd door de Kroon. Het zijn vaak hoogleraren in bijv. economie, arbeidsrecht en oud-politici. De president van de Nederlandsche Bank en de directeur van het *Centraal Planbureau* behoren tot de kroonleden. De voorzitter van de SER is altijd een kroonlid. Als hoofdorgaan van de *PBO* heeft de SER bestuurlijke taken: instelling en opheffing van productschappen en bedrijfsschappen en toezicht op deze organen.

Sociale grondrechten

In de *Grondwet* staan, naast de *klassieke grondrechten*, artikelen die de overheid opdragen actief te bevorderen: werkgelegenheid, bestaanszekerheid en spreiding van welvaart, bewoonbaarheid van het land en het milieu, volksgezondheid en onderwijs. Het zijn de sociale grondrechten, geformuleerd in de zogenoemde zorgartikelen. Sociale grondrechten zijn, anders dan de klassieke grondrechten, niet bij de rechter afdwingbaar. Er is één uitzondering en die betreft art. 23 van de *Grondwet*, dat het grondrecht van de vrijheid van onderwijs waarborgt. Dat grondrecht heeft daardoor kenmerken van zowel een klassiek als een sociaal grondrecht. In bepaalde gevallen kan bij de rechter een beroep worden gedaan op naleving van art. 23. Denkbaar is bijv. dat ouders een beroep op de rechter doen wanneer zij vinden dat er te weinig openbaar onderwijs is in hun gemeente of dat het recht op bijzonder onderwijs onvoldoende wordt gewaarborgd.

Splitsing wetsvoorstel

Bij herziening van de *Grondwet* heeft de *Tweede Kamer* het recht om een wetsvoorstel waarin wijzigingen worden voorgeteld, te splitsen. Zo ontstaan er twee of meer aparte wetsvoorstellen die ieder op de gewone manier behandeld worden. Het splitsingsrecht kan in *eerste* en *tweede lezing* worden gebruikt worden.

Spoeddebat

In tweede lezing is hiervoor een tweederde meerderheid vereist.

Elk lid van de *Tweede Kamer* kan vragen om een spoeddebat over elk door hem gewenst onderwerp. Om het debat te kunnen aangaan, moeten ten minste dertig leden het verzoek steunen. Het debat kan uitmonden in *moties* en stemmingen daarover.

Staatsblad

Officieel publicatiemedium van het Koninkrijk der Nederlanden. In het Staatsblad worden alle wetten, *algemene maatregelen van bestuur* en andere *koninklijke besluiten* waarbij *algemene verbindende voorschriften* worden vastgesteld. Lagere regelingen worden in de *Staatscourant* gemeld. Publicatie is verplicht willen wetten, besluiten en regelingen geldig zijn, rechtskracht hebben. Sinds 1 juli 2009 gebeurt publicatie alleen nog via internet.

Staatscommissie

Een commissie van deskundigen die regering en parlement adviseert over belangrijke staatkundige en/of maatschappelijke onderwerpen. Een staatscommissie wordt ingesteld bij *Koninklijk besluit* en draagt doorgaans de naam (of namen) van de voorzitter(s). (Bekend gebleven is bijv. de Staatscommissie Cals-Donner die de herziening van de Grondwet 1983 voorbereidde).

Staatscourant

Officieel publicatiemedium waarin bij *ministeriële regeling* vastgestelde *algemeen verbindende voorschriften* van de centrale overheid en besluitvorming van provincies, gemeenten, waterschappen en PBO-organen worden afgekondigd. Ook sommige kleine *koninklijke besluiten* worden in de Staatscourant gepubliceerd. Sinds 1 juli 2009 gebeurt publicatie alleen nog via internet.

Staatshoofd

De *Koning* is het staatshoofd. Dat wil niet meer en niet minder zeggen dan dat hij de eenheid van het *koninkrijk* naar binnen en naar buiten symboliseert en uitdraagt. Bij kabinetsformaties handelt de Koning ook als staatshoofd en niet als deel van de regering.

Staatsraad

Aanduiding voor een (buitengewoon) lid van de *Raad van State*.

Staatssecretaris

Politiek bestuurder op een ministerie, belast met een deel van het takenpakket van de *minister*. De staatssecretaris is politiek verantwoordelijk voor zijn deel van het beleid, maar de minister blijft verantwoordelijk voor het gehele beleid. Bij kabinetsformaties wordt het takenpakket van de staatssecretaris schriftelijk vastgelegd.

Staten-Generaal

De staatssecretaris is lid van het kabinet; hij kan de minister vervangen. In vergaderingen van de ministerraad kan hij op uitnodiging aanwezig zijn. Vervangt hij daar de minister, dan heeft hij geen stemrecht. Treedt de minister af, dan stelt de staatssecretaris zijn portefeuille ter beschikking en wacht af of hij door de nieuw te benoemen minister wordt aangezocht. De staatssecretarissen van Economische Zaken en van Europese Zaken voeren in het buitenland de titel minister.

De Eerste Kamer en de Tweede Kamer vormen, ieder met eigen bevoegdheden, samen de Staten-Generaal. Alleen in *Verenigde Vergadering* treden zij gezamenlijk op.

Statuut voor het Koninkrijk

De basisregeling voor de staatkundige eenheid van het *Koninkrijk der Nederlanden*, gevormd door Nederland, de Nederlandse Antillen en Aruba. Het Statuut dateert van 1954 als regeling van de onderlinge verhoudingen tussen, toen nog, Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen.

Stenogram

Nog niet officieel vastgesteld woordelijk verslag van een plenaire vergadering van de *Eerste Kamer*, de *Tweede Kamer*, de *Verenigde Vergadering*. Na vaststelling wordt het verslag toegevoegd aan de *Handelingen*.

Stemmingen

Meestal moet er om tot een geldig besluit te komen in *parlement*, in *staten* en *gemeenteraden* gestemd worden. Voor een geldig besluit is de helft plus één van het aantal uitgebrachte stemmen vereist. Dit kan anders geregeld zijn. Bijv. bij *herziening van de Grondwet* in *tweede lezing*, waar de eis van tweederden geldt. Wetsvoorstellen kunnen door beide Kamers ook als *hamerstuk* worden afgedaan of na beraadslaging zonder stemming worden aangenomen.

Er zijn uiteenlopende vormen van stemmingen: stemming bij zitten en opstaan, stemming bij hand opsteken, schriftelijke stemming (altijd vereist als het om personen gaat), hoofdelijke stemming - ieder lid moet, nadat zijn naam is afgeroepen, hoorbaar zijn stem uitbrengen - en elektronisch stemmen.

Subamendement

Voorstel tot gedeeltelijke wijziging van een reeds ingediend amendement. Bij besluitvorming komt eerst het subamendement in stemming.

Suppletoire Begroting

Wijziging van een lopende *begroting*. Wordt als regel ingediend bij de *voorjaarsnota* en/of bij de *najaarsnota*, maar kan altijd tijdens het lopende begrotingsjaar. Is een *wetsvoorstel*, dat volgens de voorgeschreven procedures moet worden behandeld.
(*zie ook: Rijksbegroting*)

Toestemmingswet

Wil een mogelijke *troonopvolger* zijn rechten op de troon niet verspelen dan moet hij voor zijn voorgenomen huwelijk de toestemming van de *Staten-Generaal* vragen en krijgen. Een wetsvoorstel om toestemming te krijgen wordt ingediend onder verantwoordelijkheid van de *minister-president*, minister van Algemene Zaken, de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de minister van Justitie. (Ook de regerende *Koning* die wil (her)trouwen moet, wil hij aanblijven, toestemming vragen.)

Traktatenblad

Officiële publicatie van de tekst van verdragen en overeenkomsten - en gegevens daarover, zoals bijvoorbeeld datum waarop ze van kracht worden - die Nederland heeft gesloten met andere staten of volkenrechtelijke organisaties.

Trias politica

De leer van de *machtenscheiding*. In een *rechtsstaat* behoren de drie machten: de wetgevende, de uitvoerende en de rechtsprekende macht van elkaar gescheiden te zijn. De leer staat op naam van de Franse filosoof Montesquieu. Hij zette haar in 1748 uiteen in zijn boek 'De l'esprit des lois'.

Troonopvolger

De *Koning* kan alleen door zijn wettelijke nakomelingen worden opgevolgd. Wie voor opvolging in aanmerking komen, is in de (grond) wet geregeld. De troonopvolger is de oudste zoon of dochter van de Koning. Wordt in de literatuur aangeduid als de vermoedelijke troonopvolger en in het spraakgebruik als de *kroonprins*. Als een wettelijke nakomeling ontbreekt, benoemen de, na kamerontbinding nieuw gekozen, kamers bij wet een opvolger. De wet moet met ten minste twee derden van de in de *verenigde vergadering* uitgebrachte stemmen aangenomen worden.

Troonrede

Jaarlijks op de *Derde dinsdag in september (Prinsjesdag)* spreekt de *Koning* in de *verenigde vergadering* van de *Eerste* en de *Tweede Kamer* een rede uit, waarin het beleid van de *regering* voor het komende jaar in grote lijnen wordt uiteengezet. De rede kan ook namens de *Koning* worden uitgesproken. Voor de inhoud van de rede zijn de ministers verantwoordelijk.

Tweede Kamer

Samen met de *Eerste Kamer* vormt de *Tweede Kamer de Staten-Generaal*, ook wel de volksvertegenwoordiging genoemd. Ze telt 150 leden. Ze wordt als regel elke vier jaar in rechtstreekse verkiezingen gekozen. De *Tweede Kamer* controleert de regering en stelt

Tweede lezing

mede beleid en wetgeving vast. Ze heeft het *informatierecht*, het recht van *enquête*, het recht van *amendement*, het *budgetrecht*, het recht van *initiatief* en het recht van *interpellatie*. Ze stelt aanbevelingen op voor benoemingen (bijv. van leden van de *Hoge Raad*) en benoemt de *Nationale ombudsman*. Ze kan afzonderlijke bewindspersonen of een *kabinet* naar huis sturen door het vertrouwen op te zeggen. Omgekeerd kan de regering de kamer ontbinden.

1. Het *parlement* moet voorstellen tot *herziening van de Grondwet* tweemaal behandelen en er tweemaal over stemmen. Bij de tweede stemming is voor aanvaarding tweederden van het aantal stemmen vereist zowel in de *Tweede Kamer* als de *Eerste Kamer*. De tweede lezing kan pas nadat de Tweede Kamer bij verkiezingen opnieuw is samengesteld.
2. Ook gewone wetsvoorstellen kunnen in de Tweede Kamer aan een tweede lezing worden onderworpen. Dat gebeurt wel als een wetsvoorstel in de loop van de beraadslagingen en/of bij stemming over wijzigingsvoorstellen zo gewijzigd is dat het raadzaam is de teksten nog eens goed na te lopen. De kamer stelt dan de eindstemming uit om zo de gelegenheid te scheppen voor haarzelf en de *regering* om samen te besluiten alsnog gewenste wijzigingen aan te brengen.

Tweeminutendebat

Plenaire behandeling in de Tweede Kamer van het verslag van een *algemeen overleg* of een *nota-overleg*. Het wordt alleen gehouden als een Kamerlid naar aanleiding van het kort verslag van een *algemeen overleg* een motie wil indienen of wanneer er in een *nota-overleg*, waarvan een stenografisch verslag is gemaakt, moties zijn ingediend.

Uitzonderingstoestand

In buitengewone omstandigheden kan, ter handhaving van de veiligheid van de Staat, bij *Koninklijk besluit* een beperkte of algemene uitzonderingstoestand worden afgekondigd. In een dergelijke situatie - te denken valt aan rampen, opstand, rellen, oorlog - kunnen sommige *grondrechten* tijdelijk buiten werking worden gesteld en bevoegdheden van besturen van volksvertegenwoordigende organen worden ingeperkt. Aan een uitzonderingstoestand kan op twee manieren een einde worden gemaakt: bij *koninklijk besluit* of bij besluit van de *verenigde vergadering*.

Vaste colleges van advies

Adviesorganen op het gebied van wetgeving en bestuur van de centrale overheid. Onder meer de *Sociaal Economische Raad (SER)*, de *Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR)*, de *Onderwijsraad*, de *Kiesraad*, de Raad voor de Volksgezondheid en Zorg, de Raad voor Cultuur en de Raad voor het openbaar bestuur (Rob). Vaste colleges van advies worden bij wet ingesteld. Ze kunnen belast worden met andere dan adviserende taken. Zo functioneert de *Kiesraad* bij kamerverkiezingen als centraal stembureau.

Verantwoordingsdag

Jaarlijks op de derde woensdag van mei biedt de minister van Financiën aan de *Tweede Kamer* aan het *financiële jaarverslag van het rijk (FJR)* en de departementale jaarverslagen. Zo verantwoordt het kabinet zich over uitvoering en resultaten van anderhalf jaar eerder op prinsjesdag gepresenteerde beleid. De president van de *Algemene Rekenkamer* biedt de bevindingen aan van het onderzoek dat de Rekenkamer heeft gedaan naar de rechtmatigheid van inkomsten en uitgaven, de kwaliteit van de bedrijfsvoering en van de gegeven informatie over het gevoerde beleid. Tot 2000 kreeg de kamer de jaarverslagen pas in september. In de wandeling kreeg verantwoor-

Verdeelmaatstaf

dingsdag vanwege de kritiek van de kamer en de Rekenkamer op onderdelen van de jaarverslagen de naam 'woensdag gehaktdag'.

Provincies en gemeenten krijgen jaarlijks geld uit het *provinciefonds* en het *gemeentefonds*. Niet alle provincies en niet alle gemeenten krijgen hetzelfde bedrag. Om te berekenen waarop een provincie of een gemeente recht heeft. worden verdeelmaatstaven gehanteerd. De oppervlakte, het aantal inwoners, werken naast een groot aantal andere criteria als verdeelmaatstaf.

Verdrag

Schriftelijke bindende regel overeengekomen tussen staten onderling of tussen staten en internationale organisaties. De vorm is juridisch niet van belang voor de vraag of het om een verdrag, een contract, gaat. Het kan de vorm hebben van een overeenkomst, een akkoord, een conventie of een protocol.
(zie ook: *ratificatie, traktatenblad*)

Verdrag van Rome

Op 25 maart 1957 tekenden zes landen in Rome het verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap (EEG). De zes oprichters waren Frankrijk, Italië, West-Duitsland, België, Nederland en Luxemburg. Het verdrag vormt de basis van de huidige *Europese Unie*.

Verenigde Naties (VN)

Internationale organisatie waarvan wereldwijd 192 landen lid zijn. Opgericht in 1945 met als doel het handhaven van internationale vrede en veiligheid, het bevorderen van economische en sociale vooruitgang en het eerbiedigen van de mensenrechten. (Universele Verklaring voor de rechten van de Mens, 1948.) Belangrijk orgaan van de VN is de Veiligheidsraad, die als eerste gehouden is de doelstellingen van de VN, zoals vastgelegd in het VN Handvest, door en in de lidstaten te doen naleven.

Verenigde vergadering

Gezamenlijke vergadering van de *Eerste Kamer* en de *Tweede Kamer* onder leiding van de voorzitter van de Eerste Kamer. De bekendste gezamenlijke vergadering is de bijeenkomst op *Prinsjesdag*, waarin de Koning de *troonrede* uitspreekt. De verenigde vergadering is voorgeschreven voor de aanwijzing van een regent, voor de inhuldiging van de *Koning*, voor het besluiten over het voorgenomen huwelijk van een mogelijke *troonopvolger* (of regerende Koning) en wanneer de *Staten-Generaal* een *uitzonderingstoestand* willen bekorten of beëindigen.

Vernietigingsbesluit

Koninklijk besluit waarbij een besluit (dat kan zijn een verordening, vergunning, beschikking of benoeming) van een lagere overheid (*provincie, gemeente*) wordt teniet gedaan. Vernietiging van een besluit kan alleen wegens strijd met het recht of het algemeen belang. De provincie of gemeente die dit treft, kan daartegen in beroep gaan bij de Raad van State.

Verordening

Provinciale en/of gemeentelijke algemeen bindende regels hebben de vorm van een verordening. Voorstellen tot het vaststellen van een verordening kunnen worden gedaan door *Gedeputeerde Staten*, (leden van) *Provinciale Staten*, *burgemeester en wethouders*, (leden van) de *gemeenteraad*. Het vaststellen van een verordening is het exclusieve recht van Provinciale Staten of de gemeenteraad. Zij zijn de wetgevers en niet, zoals de Eerste Kamer en de Tweede Kamer medewetgevers. *(zie ook: Europese verordening)*

Verschoningsgrond

Tegenover de plicht van *ministers en staatssecretarissen* om de volksvertegenwoordiging alle gewenste inlichtingen te geven, staat in de *Grondwet* de mogelijkheid om te weigeren de gevraagde informatie te geven. Een bewindspersoon kan zich erop beroepen dat het geven van de

Verslag

gevraagde informatie in strijd is met het belang van de staat.

1. Eerste schriftelijke reactie van de *Tweede Kamer* op een *wetsvoorstel*. De indiener van het voorstel reageert daarop met een *nota naar aanleiding van het verslag*. De kamer kan daarop nog reageren met een nader verslag. Daarop kan weer worden gereageerd met een nota naar aanleiding van het nader verslag.
2. Van elke vergadering van de Tweede Kamer en van vergaderingen van commissies wordt een verslag gemaakt. De woordelijke verslagen van de plenaire vergaderingen worden de *Handelingen* genoemd.

Verslag Algemeen Overleg (VAO)

Van een *algemeen overleg (AO)* wordt een kort verslag gemaakt. Dat verslag kan op de agenda van de *plenaire vergadering* plaats worden om leden van de Kamer de gelegenheid te geven moties in te dienen.
(zie ook: *tweeminutendebat*)

Vertrouwensregel

Norm die de verhouding tussen *kabinet* en *Staten-Generaal* beheerst: een *kabinet*, een *minister* of een *staatssecretaris* kan zijn werk alleen doen zolang hij het vertrouwen geniet van de volksvertegenwoordiging. Geldt ook op het provinciale of lokale vlak.
De vertrouwensregel is het markantste voorbeeld van het *ongeschreven staatsrecht*.

Volkenrechtelijke organisatie

De vertrouwensregel krijgt vrijwel steeds een negatieve formulering. De meerderheid van de volksvertegenwoordiging zegt het vertrouwen op. Of de betrokkene stelt vast dat hij niet langer het vertrouwen (van de meerderheid) geniet. Niet gebruikelijk is dat vertrouwen expliciet wordt gevraagd of uitgesproken (bijvoorbeeld bij het aantreden van een kabinet.) Wel kan een kabinet of een individuele minister of staatssecretaris de vertrouwenskwestie stellen door bijv. een voorstel uit de kamer 'onaanvaardbaar' te noemen en aan aanneming van dat voorstel consequenties te verbinden: dreigen met aftreden.

De vertrouwensregel kan ook werken in de verhouding tussen een *fractie* en een uit dezelfde partij afkomstige bewindspersoon. Zegt de fractie het vertrouwen op of concludeert de bewindspersoon dat hij het vertrouwen van de fractie niet langer geniet, dan kan dat tot zijn aftreden leiden, zelfs als een kamermeerderheid hem nog zou steunen.

Internationale organisatie waarvan staten lid zijn en die besluiten kunnen nemen die de lidstaten binden of die lidstaten naar eigen inzicht in nationale wetgeving kunnen vastleggen. Belangrijke volkenrechtelijke organisaties zijn de *Verenigde Naties*, de *Europese Unie*, de *NAVO*.

Voordracht

Veel benoemingen binnen de *rijksoverheid* gebeuren op voordracht van een *minister* of een staatssecretaris. De *burgemeester* en de Commissaris van de Koningin bijv. worden door de *Kroon* benoemd op voordracht van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, ambassadeurs op voordracht van de minister van Buitenlandse Zaken.
(*zie ook: aanbevelingsrecht*)

Voorjaarsnota

Tussentijdse stand van zaken van de uitvoering van de lopende *rijksbegroting*. Dat overzicht moet de minister van Financiën uiterlijk op 1 juni van elk jaar aan de *Tweede Kamer* sturen. Hij geeft daarin de meevallers en de tegenvallers bij de uitvoering van de begroting aan en doet, waar nodig, voorstellen tot wijzigingen van de inkomsten en de uitgaven (*suppletoire begroting*).
De voorjaarsnota speelt doorgaans een aanzienlijke rol bij de opstelling van de begroting voor het volgende jaar. Ze geeft vaak al inzicht in de hoofdlijnen van de komende *miljoenennota*.

Voorkeurstem

Een stem die bij verkiezingen wordt uitgebracht op een andere kandidaat op dezelfde lijst dan de lijsttrekker (de nummer 1). Om met voorkeurstemmen te worden gekozen,

Voorlopig verslag

moet een kandidaat voor de *Tweede Kamer* of *Provinciale Staten* ten minste 25% van de *kiesdeler* halen. Voor de *gemeenteraad* geldt eveneens de 25%-regel, tenzij het gaat om een kleinere gemeente (minder dan 19 raadszetels). Dan is 10% voldoende. Voor de *Eerste Kamer* geldt 50%, voor het *Europees Parlement* 10%.

Voorstel van orde

Eerste schriftelijke opmerkingen en vragen van de *Eerste Kamer* op een door de *Tweede Kamer* aangenomen wetsvoorstel.

Vragenuurtje

De voorzitters en elk ander lid van de kamers kunnen de normale gang van het debat doorbreken door het woord te vragen voor een voorstel van orde. Dat dient altijd te worden toegestaan. *(zie ook: persoonlijk feit)*

Elke dinsdag begint de vergadering van de *Tweede Kamer* met het vragenuurtje. In dat uur kan elk kamerlid vragen stellen aan een *minister* of *staatssecretaris*. De vragen gaan meestal over actuele zaken, gebeurtenissen in het land waarover de media hebben bericht, uitvoering van het kabinetsbeleid. Vragen moeten bij de voorzitter aangemeld worden. Hij bepaalt welke vragen mondeling gesteld worden.

Waterschap

Overheidsinstantie die binnen de stroomgebieden en afwateringsgebieden van de Nederlandse wateren de waterhuishouding regelt. Een van de oudste bestuursinstanties in het Nederlandse staatsbestel. Met de term waterschap (of *hoogheemraadschap*) wordt ook het gebied zelf aangeduid. Het waterschap zorgt voor het beheer van duinen, zee- en rivierdijken en andere waterkeringen, voor schoon en voldoende water. Het heeft eigen inkomsten uit zuiverings-, verontreinigings- en watersysteemheffingen. Er zijn 27 waterschappen. Die worden bestuurd door een algemeen bestuur. Een deel van dat bestuur wordt eenmaal per vier jaar gekozen door door bewoners van het gebied van het waterschap. Vertegenwoordigers van eigenaren van grond, natuurgebieden of bedrijfsgebouwen worden aangewezen door belangenorganisaties als het Bossschap, de kamer van Koophandel, landbouworganisaties. Uit het algemeen bestuur wordt een dagelijks bestuur gekozen. Aan het hoofd van beide besturen staat de *dijkgraaf*, een op *aanbeveling* van het algemeen bestuur, door de *Kroon* benoemde bestuurder. De (vier tot acht) leden van het dagelijkse bestuur voeren de titel hoogheemraad. De voorzitter van een waterschap dat geen dijken beheert, wordt wel watergraaf genoemd.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR)

Vast adviescollege van de *regering*. Doet op basis van een vijfjarig beleidsprogramma strategische studies naar maatschappelijke ontwikkelingen die van belang zijn voor het regeringsbeleid op langere termijn. De regering is verplicht in haar reactie op een uitgebrachte studie te zeggen wat ze met het advies doet of gaat doen. De voorzitter en de overige leden van de raad worden op voordracht van de *minister-president* door de *Kroon* benoemd (voor vijf jaar met mogelijkheid van eenmaal herbenoeming).

Wetgevingshiërarchie

Er bestaat een zekere hiërarchie tussen wettelijke voorschriften. Deze hiërarchie is in hoofdlijnen als volgt weer te geven: *verdragen* - *Statuut voor het koninkrijk* - *Grondwet* - *Wet* - *AMvB* - *Ministeriële regeling*.

Wetgevingsoverleg

Na de schriftelijke behandeling van een *wetsvoorstel* kan de *Tweede Kamer* besluiten tot een wetgevingsoverleg. Tijdens dit overleg met de indieners kunnen alle aspecten van een wetsvoorstel aan de orde komen, *amendementen* worden voorgesteld en *moties* worden ingediend, waarover later in de plenaire vergadering wordt gestemd. Van het overleg wordt een

Wetgevingsrapport

woordelijk verslag gemaakt. De Tweede Kamer heeft ter haar (mede) wetgevende taak een eigen Bureau Wetgeving.

Toetsing door de Tweede Kamer van een *wetsvoorstel* op enkele vaste punten, zoals het advies van de *Raad van State* (voor zover niet door de *regering* gevolgd), het tijdstip waarop de wet zal ingaan, regeling van het overgangsrecht, verhouding tot EU-wetgeving, delegatiebepalingen. Dit **beknopte** wetgevingsrapport wordt gemaakt door de griffier van de commissie. Als de commissie daaraan behoefte heeft, kan de griffier ook een **uitgebreid** wetgevingsrapport schrijven. Daarin worden de inhoudelijke knelpunten van het wetsvoorstel geanalyseerd.

Wetgevingstoets

Voordat een *wetsvoorstel* aan een *onderraad* van de *ministerraad* wordt aangeboden, moet het getoetst worden op onder meer rechtmatigheid, uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid, doeltreffendheid en doelmatigheid, eenvoud, duidelijkheid en toegankelijkheid. Ook dient gekeken te worden naar samenhang en mogelijke strijdigheid met andere wetten en regelingen, waaronder de *Grondwet*, Europees recht en internationale verdragen. Eindverantwoordelijkheid voor die toetsing ligt bij het ministerie

Wetgevingstraject

van Justitie. Waar het gaat om verenigbaarheid met de Grondwet gebeurt de toetsing in overeenstemming met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

De procedure om van een *wetsvoorstel* tot een wet te komen.

In grote lijnen is de gang van zaken als volgt:

1. voorbereiding op ambtelijk niveau waarvan vaak grondig overleg met belangenorganisaties deel uitmaakt; voorstel wordt in teksten gegoten; *memorie van toelichting* wordt geschreven; belangrijk onderdeel van de voorbereiding is de *wetgevingstoets*;
2. bespreking in *onderraad* en/of *ministerraad*, die het voorstel, al dan niet gewijzigd, goedkeurt;
3. ministerraad machtigt de eerste ondertekenaar het wetsvoorstel naar de Koning te zenden en hem te verzoeken het ontwerp om advies aan de *Raad van State* voor te leggen. De raad kan wijzigingen voorstellen;
4. reactie van bewindslieden op het advies van de raad; in een *nader rapport* nemen ze voorstellen van de raad al dan niet over; bij zware kritiek van de raad bespreking in ministerraad;
5. toezending van het wetsvoorstel, de *memorie van toelichting*, het advies van de Raad van State en het *nader rapport* door de Koning aan de *Tweede Kamer*; dit is ook het moment waarop het wetsvoorstel openbaar wordt gemaakt;
6. *kamercommissie* onderzoekt het voorstel onder meer aan de hand van een *wetgevingsrapport*;
7. commissie kan adviezen en commentaren vragen over het wetsvoorstel, hoorzittingen organiseren, over technische aspecten briefings houden met rijksambtenaren;
8. inbreng door *fracties* van commentaren, vragen, suggesties voor wijzigingen die worden opgenomen in het schriftelijk *verslag*;
9. *verslag* van de commissie naar het *kabinet*; kamercommissie kan besluiten tot het uitbrengen van een *blanco verslag*. Dan gaat het wetsvoorstel rechtstreeks naar de *plenaire vergadering* en kan het als hamerstuk worden afgehandeld;

10. minister reageert op verslag met *nota naar aanleiding van het verslag*; wil hij het voorstel aanpassen, dan brengt hij tegelijk een *nota van wijziging* uit;
11. kamercommissie kan reageren met een nader verslag, waarop het kabinet weer kan antwoorden met een nota naar aanleiding van het nader verslag;
12. commissie kan ook besluiten tot het starten van mondeling overleg met de betrokken bewindslieden, *het wetgevingsoverleg*;
13. acht de commissie het gevoerde overleg voldoende dan volgt de openbare behandeling in de *plenaire vergadering*. Tijdens dat debat kunnen Kamerleden *amendementen* en *moties* indienen. Ook de minister kan nog voorstellen tot wijziging van het wetsvoorstel doen. Het debat wordt afgesloten met stemmingen over de artikelen, de amendementen, het wetsvoorstel zoals het er ligt na de stemming over de amendementen, de beweegredenen (*considerans*) en de *moties*;
14. de voorzitter stuurt een aangenomen wetsvoorstel door naar de voorzitter van de *Eerste Kamer*; is een wetsvoorstel door de Tweede Kamer verworpen, dan is het einde verhaal;
15. de procedure voor de behandeling door de *Eerste Kamer* is in grote lijnen gelijk aan die in de Tweede Kamer. Echter met één belangrijk verschil: de Eerste Kamer kan geen voorstellen tot wijziging doen. Ze kan een wetsvoorstel slechts aannemen of verwerpen. In uiterste instantie kan ze aandringen op een *novelle*;
16. heeft ook de Eerste Kamer een wetsvoorstel aangenomen dan volgt *bekrachtiging* van de wet door de *Koning* en de betrokken bewindspersoon (-personen) en plaatsing van de wet in het *Staatsblad*.

Het wetgevingstraject bij *initiatief wetsvoorstellen* in grote lijnen hetzelfde als het traject bij voorstellen van de regering. Er zijn enkele verschillen. Zo wordt het advies van de *Raad van State* gevraagd na indiening van het wetsvoorstel, maar wel voor de behandeling.

Wanneer het wetsvoorstel door beide kamers is aangenomen, moet de regering beslissen of zij het wetsvoorstel voor haar rekening wil nemen (bekrachtiging). Overweegt ze dat niet te doen dan moet de Raad van State om advies gevraagd worden.

Wethouder

Door de *gemeenteraad*, op voorstel van een of meer *coalitiefracties* gekozen dagelijks bestuurder van een gemeente, die van buiten de gemeente kan zijn. De wethouder is geen lid van de raad. Heeft als lid van het college van B&W een eigen takenpakket. Kan echter niet zelfstandig besluiten. Elk besluit dient de goedkeuring te hebben van het *college van B&W*.

Wet in formele zin

Wetten die tot stand zijn gekomen door een gezamenlijk besluit van *regering* en *Staten-Generaal* (Eerste en Tweede Kamer). In de titel komt altijd de term 'wet' voor: Algemene Wet Bestuursrecht, Woningwet, Wetboek van Strafrecht. De meeste wetten in formele zin zijn ook wetten in materiële zin. Door de wijze van totstandkoming zijn ze formele wetten, door hun inhoud -ze bevatten algemeen verbindende voorschriften - zijn ze materiële wetten. Maar een wet die een lid van het *Koninklijk Huis* toestemming geeft om te huwen is alleen een formele wet omdat ze geen algemeen verbindend voorschrift bevat.

Waar in de *Grondwet* sprake is van het begrip wet wordt daarmee de wet in formele zin bedoeld.

Wet in materiële zin

Besluiten van bevoegde organen, waarin algemeen verbindende voorschriften worden gegeven. Anders dan bij een *wet in formele zin* is er geen rol voor de Staten-Generaal. Een dergelijk besluit kan bijv. worden uitgevaardigd door de *regering* (*Algemene Maatregel van Bestuur*) of een *minister* (*ministeriële regeling*). Ook provinciale en gemeentelijke verordeningen zijn wetten in materiële zin. Het enigszins verwarrende onderscheid tussen een wet in formele en een wet in materiële zin heeft te maken met de wijze waarop de wet tot stand is gekomen (al dan niet met medewerking van de Staten-Generaal) én met de inhoud (al of niet algemeen verbindende voorschriften).

Wob-verzoek

Iedereen, Nederlander of niet, kan bij de overheid vragen om informatie over het handelen van een *ministerie*, *provincie*, *gemeente*, *waterschap*, *publiekrechtelijk orgaan* of instantie die in opdracht van een van deze besturen werkt. De Wet Openbaarheid van Bestuur (WOB) bepaalt dat de gevraagde informatie moet worden gegeven tenzij de overheid een beroep kan doen op een van de uitzonderingen die in de wet staan, zoals de bescherming van de persoonlijke levenssfeer of de veiligheid van de staat. Afwijzing van een verzoek moet gemotiveerd worden.

Zelfstandig bestuursorgaan (ZBO)

Een bestuursorgaan van de centrale overheid, ingesteld bij wet, dat zelfstandig bepaalde overheidstaken uitvoert.

De *ministeriële verantwoordelijkheid* is beperkt tot aanwijzingsbevoegdheid. Voorbeelden van ZBO's: Autoriteit Financiële Markten (AFM), College ter Beoordeling Geneesmiddelen, De Nederlandsche Bank, College Bescherming Persoonsgegevens, *Kiesraad*, Koninklijke Bibliotheek, Commissariaat voor de Media, Staatsbosbeheer.

Veel ZBO's zijn ook *Rechtspersoon met een wettelijke taak (RWT)*. Om RWT te zijn moeten ze én rechtspersoon zijn én een wettelijke taak uitoefenen én werken met belasting-, premie- en/of heffingsgelden.

Zetel

Letterlijk: zitplaats voor volksvertegenwoordiger in de vergaderzalen van de *Eerste* en de *Tweede Kamer*, van *Provinciale Staten* en van *gemeenteraden*. In overdrachtelijke zin: aantal te verdelen plaatsen bij verkiezingen voor vertegenwoordigende lichamen en het aantal verkozen kandidaten van een partij bij verkiezingen.

Zetelroof

Een lid van de kamer die uit zijn fractie treedt of wordt gezet, kan zijn *zetel* behouden. Niettemin wordt dat wel als zetelroof beschouwd. In die redenering wordt ervan uitgegaan dat de zetel 'eigendom' is van de partij waartoe het *kamerlid* behoorde.

Anderen redeneren dat een lid van de kamer in beginsel een zelfstandige en onafhankelijke positie bekleedt - 'de leden stemmen zonder last', zegt de Grondwet - ook ten opzichte van de partij die hij vertegenwoordigt of vertegenwoordigde en - nog belangrijker - dat elk individueel kamerlid mandaat van de kiezer heeft. Daarom kan hij 'zijn' zetel blijven bezetten.

De *Hoge Raad* oordeelde in 1988 dat afspraken die politieke partijen maken met (kandidaat-) kamerleden over het afstand doen van de zetel in geval van conflict met partij of fractie nietig zijn. Het bovenstaande is ook van toepassing op leden van andere volksvertegenwoordigingen zoals *Provinciale Staten* en *gemeenteraad*.

Zittingsduur

De perioden tussen twee reguliere verkiezingen in is de zittingsduur van volksvertegenwoordigingen. Die is voor zowel de *kamers* als *Provinciale Staten* als *gemeenteraden* vier jaar. Een *kabinet*, *Gedeputeerde Staten* en een *college van B&W* zitten in beginsel ook voor vier jaar. Wanneer een kabinet eerder valt of ontslag neemt, wordt als regel de Tweede Kamer ontbonden en worden er nieuwe verkiezingen gehouden. Een dan nieuw gekozen kamer treedt aan voor een zittingsperiode waarvan de duur bij wet wordt bepaald, maar die niet langer mag zijn dan vijf jaar. Het dan aantredende kabinet zit in beginsel voor dezelfde periode. Hoe lang de periode zal zijn, is afhankelijk van het tijdstip van aantreden omdat het regel is dat een kabinet vier *prinsjesdagen* mee moet maken, anders gezegd de kans moet krijgen om vier begrotingen in te dienen.

Het wetgevingstraject

Ambtelijke voorbereiding op een of meer ministeries inclusief wetgevingstoets;

—
bespreking in onderraad/ministerraad;

—
naar Raad van State om advies;

—
nader rapport minister (reactie op advies Raad van State);

—
wetsvoorstel met memorie van toelichting,
advies Raad van State en nader rapport naar Tweede Kamer;

—
kamercommissie begint behandeling voorstel
onder meer op grond van wetgevingsrapport;

—
verslag van de kamercommissie naar kabinet met eventuele wijzigingsvoorstellen.
Kan ook blanco verslag zijn - geen opmerkingen, geen wijzigingsvoorstellen;

—
nota van kabinet naar aanleiding van het verslag naar de kamer;

—
reactie kamercommissie met óf nader verslag of met mondeling overleg
(wetgevingsoverleg) met de indieners (minister, staatsecretaris) ;

—
openbare behandeling wetsvoorstel in de plenaire vergadering;
stemmingen over wijzigingsvoorstellen, het wetsvoorstel en eventuele moties.
Bij blanco verslag hamerstuk;

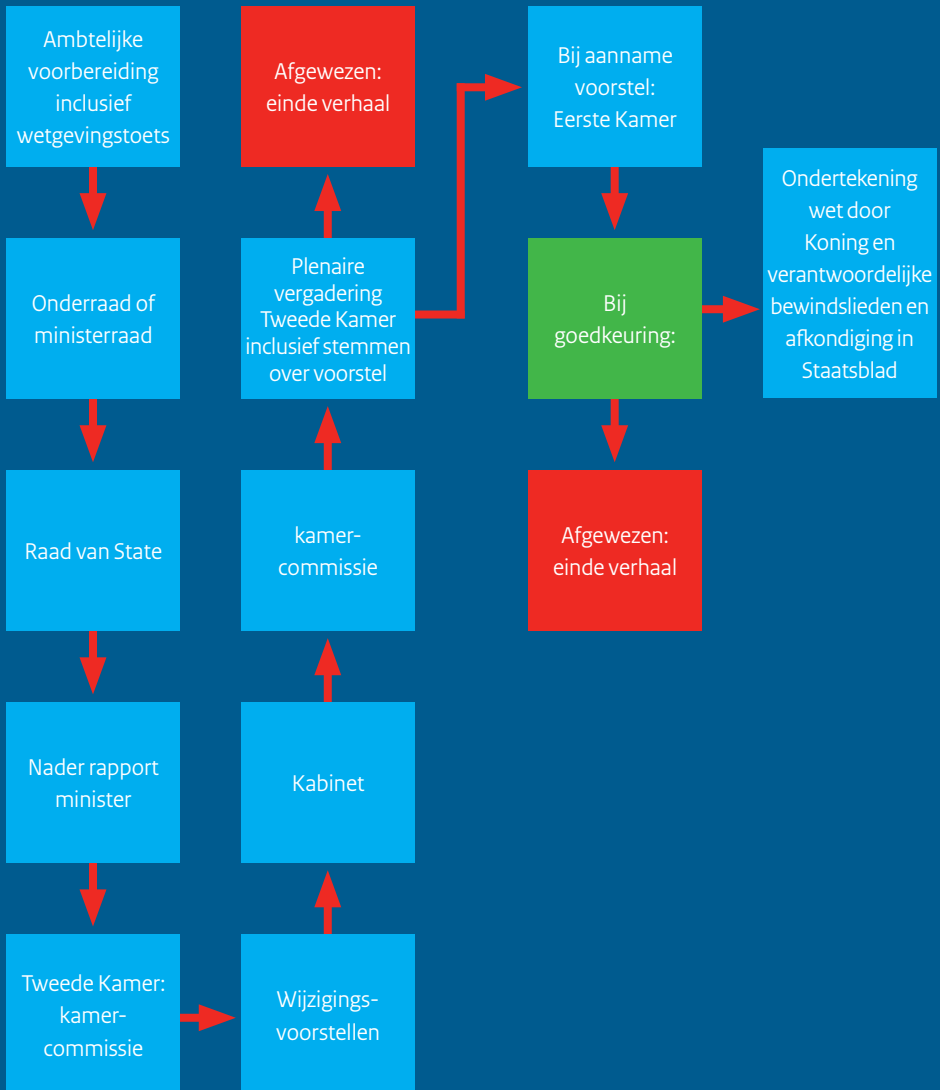
—
bij verwerping van een voorstel einde verhaal;

—
voorzitter Tweede Kamer stuurt wetsvoorstel naar Eerste Kamer;

—
behandeling door Eerste Kamer in grote lijnen hetzelfde als in Tweede Kamer,
maar geen bevoegdheid wetsvoorstel nog te wijzigen;

—
na goedkeuring door Eerste Kamer ondertekening wet door Koning en
verantwoordelijke bewindslieden en afkondiging in Staatsblad.

Schematisch voorgesteld ziet het wetgevingstraject er zo uit:

Nuttige websites

www.academievoorwetgeving.nl

www.algemenerenkenkamer.nl

www.cpb.nl

www.eerstekamer.nl

www.eu.int

www.eur-lex.europa.eu

www.europa-nu.nl

www.ipo.nl

www.jurisprudentie.nl

www.kabinetderKoningin.nl

www.kiesraad.nl

www.minaz.nl

www.minbuza.nl

www.minbzk.nl

www.minfin.nl

www.minjust.nl

www.montesquieu-instituut.nl

www.nationaalarchief.nl

www.nationaleombudsman.nl

www.koninklijkhuis.nl

www.officielebekendmakingen.nl

www.openbaarministerie.nl

www.overheid.nl

www.parlement.com

www.politiekcompendium.nl

www.raadvanstate.nl

www.raadvaneuropa.nl

www.rechtspraak.nl

www.regering.nl

www.ser.nl

www.staatscommissiegrondwet.nl

www.staten-generaal.nl

www.statengeneraaldigitaal.nl

www.tweedekamer.nl

www.unievanwaterschappen.nl

www.vng.nl

www.wetten.nl

www.wrr.nl

www.zbo.nl

www.zoek.officielebekendmakingen.nl